

Göteborgs universitet
Institutionen för kulturvetenskaper
Självständigt arbete för mastersexamen
2009

En riktig professor

Om forskarideal och dess påverkan på några individers relation till
forskaryrket

Av: Linnea Larsson Lundh
Handledare: Elin Lundsten

Abstract

Larsson Lundh, Linnea, *En riktig professor. Om forskarideal och dess påverkan på några individers relation till forskaryrket* (A True Professor. About the Ideal Picture of a Scientist and its Impact on Some Individuals' Relationship to the Academic Profession)

Although women have had access to colleges and universities in Sweden for quite some time and the share of women at the undergraduate level has been high for many years (40% by the late 1950:s, nowadays women are a majority at that level), still the share of women professors is low. This paper will study some researchers' view on how a professor should be, and also how they relate themselves to that ideal. The method used is qualitative interviews, which have then been analysed by discourse analysis. The paper also contains a discussion on the history of the universities from the Middle Ages and forward, to show how the impact of that historical legacy affects universities today.

Eight respondents were interviewed, four women and four men. They all took a similar view as to how a professor should be, but there were some differences in how they related themselves to that picture. A professor, according to their description, is passionate, all but completely focused on the work, likes the work, works overtime and writes papers that are interesting for other researchers. They also describe the way to tenure as lined with insecure terms of employment and a low salary. At large the men seemed more easily self secure in their belief that they had what it takes to become a professor, while the women at the same time as they were sure they had what it takes, still were aware that it is not self evident that a woman, especially not one who chooses to have children, is seen as a potential professor.

The ideal picture of a scientist that the respondents described is also present, but in a different way, in the history of the universities. The universities grew out of the Christian monasteries and stayed a matter of the church for a long time. Around the enlightenment though, it became an organisation for the men of the upper classes. At the universities the "manly" "sense" was cultivated, and made even more evident by its contrast to the "female" "sensitivity". In this way, the universities were adapted to these men's way of life. It shows even today, partly in the way a scientist is supposed to be able to work passionately for long hours, that is without much responsibility for anything outside the university, and partly because the male body is "natural" within the academy, while the women who wish to gain access to the academia have to exceed their bodies (with the sensitivity and inability to sense that is ascribed to it) and prove their right to a place in a way that the men do not.

Key words: Gender studies, qualitative interview, discourse analysis, university, professor, female, male, history of the universities

Innehåll

Abstract	2
Innehåll.....	3
Inledning och problempresentation	4
Syfte	5
Frågeställningar	5
Avgränsningar	5
Teori	6
Tidigare forskning	13
Metod	14
Hierarkiska positioner i intervjusituationen	16
Materialinsamling.....	18
En bild av forskaren ur idéhistorisk kurslitteratur.....	19
Forskaren: Människorna och idealet	23
Vill du bli professor?.....	23
Tidsbrist och ständig tävlan - Artikelligan	25
Passion, strategi och tur.....	28
Vad tycker familj och vänner?	32
Forskning och föräldraskap	33
Osäkra arbetsförhållanden, kort planering	38
Nätverk och att ta intryck av andra	39
Forskaryrkets fördelar och nackdelar	43
Sammanfattning av intervjuernas Forskarbild	43
Forskaridealets premisser	44
Slutdiskussion.....	45
Förslag till vidare forskning	48
Litteratur.....	49

Inledning och problempresentation

I Sverige tas det idag inte ut någon avgift av den som studerar på universitet. Tanken är att alla ska ha tillträde till den högre utbildningen, att det ska vara den egna viljan och det egna intresset som styr och inte föräldrarnas eller ens egen plånbok. Under 18- och 1900-talen ändrades reglerna för svenska universitet och högskolor så att inte heller kön längre avgör vilka utbildningar någon får gå.

Trots att kvinnor haft tillträde till den högre utbildningen i många decennier, är andelen kvinnliga professorer fortfarande märkligt låg. SCB:s statistik¹ fortsätter att visa hur kvinnorna faller bort ju högre upp i det akademiska systemet man tittar. Andelen kvinnor ökar inom akademien och på grundnivå är kvinnorna i ökande majoritet². Bland professorerna är dock kvinnorna i minoritet, knappt var femte professor är kvinna. Jag fick i uppdrag att som en del i mitt mastersarbete göra en undersökning vid Sahlgrenska Akademien (som är fakulteten för farmaci, medicin, odontologi och vårdvetenskap vid Göteborgs universitet) och försöka hitta orsaker till att så få kvinnor blir professorer. Statistiken fanns ju redan där, så jag gjorde en kvalitativ intervjustudie och analyserade intervjuvaren med diskursanalys, för att få veta mer om hur några forskare uppfattade sin livssituation och sitt yrkesval, samt vad som utmärker en bra professor. Genom att titta på vad de ansåg vara viktigt för att vara en bra professor, och hur de relaterade sig själva till det idealet, borde jag kunna se åtminstone några anledningar till att vissa stannar inom akademien och blir professorer, medan andra hittar andra livsvägar. Det visade sig att det i respondenternas tal fanns en betydelseglidning mellan ”professor” och ”forskare” (som jag tar upp närmare i teoriavsnittet) och vidare att det fanns mycket starka idéer om idealprofessorn, idéer som jag kan koppla till en lång historia som också är nödvändig att ta upp för att förstå varför det ser ut som det gör idag.

¹ SCB; *Universitet och högskolor Personal vid universitet och högskolor 2008*; s.34

² SCB; [Registrerade studenter efter läsår och kön 1977/78–2008/09](#)

Syfte

Syftet med uppsatsen är att studera idén om vad en Forskare är och hur den påverkar olika människors möjligheter att bli Forskare.

Frågeställningar

De frågor jag ska försöka besvara i denna uppsats är: Vilken bild av Forskaren har några forskare vid Sahlgrenska Akademin idag? Hur förhåller de olika forskarna sig till den bilden? Vad är den idéhistoriska bakgrunden till dagens idé om Forskaren och Akademin? Hur påverkar diskursen om Forskaren olika människors tillträde till yrket Forskare?

Avgränsningar

Eftersom uppdraget från Sahlgrenska Akademin var att försöka svara på frågan ”Varför blir så få kvinnor professorer vid Sahlgrenska Akademin?” så utgick jag från kategorierna ”kvinna” och ”man” när jag efterfrågade respondenter. Jag har heller inte i intervjusituationen tagit upp möjligheterna till andra könsidentifieringar och hur det skulle kunna påverka någons forskningsmöjligheter. Jag har heller inte tagit upp sexuell läggning, etnicitet, ålder eller funktion vid intervjuerna, men de har ändå ibland förts på tal kort av olika respondenter. I min analys försöker jag dock ha ett intersektionellt synsätt och jag kommer särskilt att diskutera relationen mellan könspolarisering och sexualitet och dess inverkan på människor inom akademien.

Jag valde att intervjua åtta personer, eftersom jag ville ha möjlighet att analysera varje intervju grundligt, vilket blir omöjligt om man har många respondenter. Samtliga respondenter befann sig vid intervjutillfället mellan disputation och lektorat, det vill säga de hade en doktorsexamen men ingen tillsvidareanställning som lektor eller professor. Alla arbetade som forskare vid Sahlgrenska Akademin i Göteborg, men inom olika forskningsområden. Genom att intervjua människor i snarlika anställningssituationer har jag kunnat göra jämförelser mellan deras berättelser.

Vidare har jag inte i någon större utsträckning faktakontrollerat respondenternas beskrivningar av till exempel rekryteringsförfaranden. Denna uppsats behandlar alltså forskarkarriär utifrån perspektivet av dem som potentiellt sett kan utses till professorer, och inte alls utifrån perspektivet av dem som är inblandade i att utse professorer.

Teori

Jag kommer nedan ibland att skriva Kvinna, Man och Forskare med stor bokstav i början. Detta är för att tydliggöra att ordet pekar på en idé om Kvinna, Man eller Forskare och inte på någon existerande person.

Som jag nämnt under rubriken "Avgränsningar" så har jag utgått från en uppdelning av mänskligheten i de två grupperna Kvinnor och Män, men jag har inte förhållit mig okritisk till den uppdelningen vid analysen. Snarare betraktar jag uppdelningen som en polarisering som återskapas³ hela tiden i vårt samhälle och inte som en "naturlig" uppdelning som bara är. Genom att Kvinna och Man ses som av nödvändighet åtskilda och som något som ska komplettera varandra, blir alla situationer hotfulla där den ena sortens människa gör något eller visar på en egenskap som "ska" tillhöra den andra sortens människa. Om grunden till attraktion mellan två människor är att de kompletterar varandra, kommer ju attraktionen att försvinna om en och samma människa kan inkorporera egenskaper från båda grupperna. Genom att "överskrida gränsen" mellan de två grupperna hotar man hela fortplantningen och därmed den mänskliga artens överlevnad. Genom att anta att den sexuella attraktionen mellan två människor (villkoret för fortplantning) är att de besitter två helt olika uppsättningar egenskaper och kompetenser, tvingas man anta att alla personer med den ena sorten av de kompatibla könsorganen besitter en uppsättning, och alla andra personer besitter den andra uppsättningen egenskaper. På så sätt kopplas en massa saker som egentligen inte direkt har med fortplantningen att göra överhuvudtaget, till fortplantningsorganen. Exakt vilka egenskaper som hör vart förändras hela tiden⁴.

³ Se t.ex. Butler, *Undoing Gender*, särskilt *Beside Oneself: On the Limits of Sexual Autonomy*, för mer om kön som performativt.

⁴ Se t.ex. Hirdman, *Om det stabila föränderliga former*

Judith Butler diskuterar i *Beside Oneself: On the Limits of Sexual Autonomy*⁵ vad som krävs för att någon ska vara en människa. I texten tar hon upp våldsbrott mot homosexuella och transexuella och skriver bland annat att

This violence emerges from a profound desire to keep the order of binary gender natural or necessary, to make of it a structure, either natural or cultural, or both, that no human can oppose, and still remain human.⁶

To be oppressed you must first become intelligible. To find that you are fundamentally unintelligible (indeed, that the laws of culture and of language find you to be an impossibility) is to find that you have not yet achieved access to the human, to find yourself speaking only and always *as if you were* (sic.) human, but with the sense that you are not, to find that your language is hollow, that no recognition is forthcoming because the norms by which recognition takes place are not in your favour.⁷

Butler tar alltså upp och förklarar de radikala åtgärder som vissa människor känner att de måste ta till när någon inte följer normerna för hur en människa ska bete sig sexuellt. Jag vill dra hennes tankar ännu lite längre. Jag menar att alla mänskliga aktiviteter och egenskaper i och med den binära synen på kön blir kopplade till sexualitet. Det är inte så att en kvinna som bejakar sitt teknikintresse riskerar att bli misshandlad och dödad, vilket en kvinna som bejakar sin kärlek till en annan kvinna kan göra, men hon riskerar ändå repressalier av olika slag. I och med att en Kvinnlig kropp med Kvinnliga egenskaper som utför Kvinnliga aktiviteter även visar upp ett Manligt attribut blir hon obegriplig. På ett sätt blir hon transsexuell, eftersom hon korsar gränsen för vad som är Kvinnligt och Manligt. Hon är inte längre begriplig som Kvinna, men hon är inte heller begriplig som Man och blir därför inte längre riktigt mänsklig.

Maud Eduards visar i boken *Kroppspolitik*⁸ hur uppdelningen mellan ”kropp” och ”intellekt” och deras kopplingar till ”kvinna” respektive ”man” påverkar vem som anses kunna inneha kunskap och även vilken kunskap som anses vetenskapligt relevant. Enligt Eduards har den här uppdelningen sin grund hos Aristoteles⁹. I boken studerar och diskuterar hon hur kvinnokroppen och den svenska nationen förhållit och förhåller sig till varandra under ungefär de senaste 150 åren. Hon skriver att: ”Kvinnokroppen tillmäts kulturellt värde och

⁵ Butler, *Beside Oneself: On the Limits of Sexual Autonomy* ur *Undoing Gender*

⁶ Butler, *Beside Oneself: On the Limits of Sexual Autonomy* ur *Undoing Gender*, s.35

⁷ Butler, *Beside Oneself: On the Limits of Sexual Autonomy* ur *Undoing Gender*, s.30

⁸ Eduards, *Kroppspolitik Om Moder Svea och andra kvinnor*

⁹ Eduards, s.189

fills med symboliska betydelser.”¹⁰ Kroppar uppfattas och behandlas olika i politiken beroende på hur de tolkas och vilka betydelser som läggs i de olika kropparna. Samtidigt är hon tydlig med att dessa betydelser varierar genom tid och sammanhang. I begreppet kroppspolitik, som hon använder, läggs mer än i begreppet könspolitik, eftersom kroppspolitik förutom kön även rymmer till exempel ålder, klass och funktion. Eduards fokus ligger ändå på hur kroppar könas.¹¹ Genom att kvinnor associeras till kropp, natur, känslor och subjektiv erfarenhet medan mannen associeras till själ, kultur, förnuft och objektiv kunskap, skapas en situation där det blir i det närmaste nödvändigt att utesluta kvinnor och deras erfarenheter från akademiska studier och forskning¹². Eduards diskuterar hur de så kallade Tham-professorerna kunde ses som ett sådant hot mot den akademiska kvaliteten, och kopplar detta till synen på kvinnan som av nödvändighet vetenskapligt inkompetent och oförmögen till intellektuellt arbete¹³. Kvinnor som vill bli tolererade inom akademien gör bäst i att försöka överskrida sin kropp för att bli den sortens neutrala, könlösa, objektiva varelse som mannen per automatik anses vara. Kvinnan får ansvar för både sin egen och mannens sexualitet. Genom att akademien antas vara en plats där bara individens egen begåvning avgör vem som lyckas eller misslyckas, läggs strukturella problem och diskriminering på den diskriminerades axlar.¹⁴ Kvinnokroppen kan användas för att dölja det politiska, i och med att politiska värderingar som minskar kvinnors handlingsfrihet göms i tal om kvinnans biologiska kropp och naturliga uppgifter, medan det bortses ifrån de diskurser som ligger bakom hur denna kropp uppfattas och vilka dessa ”naturliga uppgifter” är. Genom att underordningen läggs i kroppen, löper kvinnor ständigt risken att förminskas till rena objekt.¹⁵ Eduards skriver: ”Den som reduceras till objekt förlorar ytterst sin mänsklighet.”¹⁶ Här finns en likhet i Eduards och Butlers resonemang. Båda undersöker vad det är som gör en människa och båda kommer fram till att det för att vara en människa krävs att man av omgivningen blir begriplig som människa. Den som inte uppför sig korrekt, enligt förväntningarna, den kan inte vara riktigt mänsklig. Eduards skriver att kvinnokroppen ses som ett problem som måste åtgärdas och regleras för att kvinnor ska kunna röra sig i det offentliga, medan den manliga kroppen oftast inte är i vägen, utan antingen är en tillgång eller också ”ett intet”¹⁷. Det kroppsliga blir ett problem och samtidigt som manskroppen görs osynlig och avkönas och därmed blir

¹⁰ Eduards, s.14

¹¹ Eduards, s.14-15

¹² Eduards, s.191

¹³ Eduards, s.195ff

¹⁴ Eduards, s.216ff

¹⁵ Eduards, s.16

¹⁶ Eduards, s.16

¹⁷ Eduards, s.17

universell, så definieras kvinnokroppen som kön och särskild, vilket leder till att kvinnan ”fastnar” i den ”oönskade” kroppen, medan mannen ”svävar fritt”. Här tar Eduards även upp att det finns fler aspekter av den ”rena medborgaren”, som vithet, heterosexualitet och klasstillhörighet.¹⁸

I *Maktens kön* (red. Anita Göransson)¹⁹ görs en statistisk undersökning av vilken bakgrund människor i Sveriges olika makteliter har utifrån ett uttalat könsperspektiv. År 2001 skickades en enkät ut till några tusen svenska makthavare och boken är en redovisning och analys av resultaten från denna enkät²⁰. Deras utgångspunkt är det statistiska faktumet att andelen kvinnor är lägre än andelen män på toppositioner i samhället, även om det sker en förändring över tid och även finns stora olikheter mellan maktens olika fält²¹. Genom att studera vilka specifika (statistiska) drag som utmärker dessa män och kvinnor, hoppas författarna kunna avgöra vad som ligger bakom deras tillgång till makten. Enligt deras statistik så var 64% av befolkningen i Sverige åren 1960 och 1970 arbetare eller lägre tjänstemän (då de flesta blivande makthavare var unga), men av den nuvarande elitens föräldrar var 39% arbetare eller lägre tjänstemän²². Statistiken för just den vetenskapliga eliten visar att hela 64% av dem hade hög klassbakgrund (fadern var antingen högre tjänsteman, fri yrkesutövare eller företagare). Den vetenskapliga eliten bestod vid undersökningstillfället av 78 kvinnor och 175 män som innehade 89 respektive 217 positioner. Författarna har utgått från formella, institutionella positioner när de definierade den vetenskapliga eliten²³, som alltså i deras undersökning bestod av:

Styrelseordförande eller rektor vid högskolor och universitet eller vid forskningsråd, ledamöter i forskningsrådets beredningsgrupper, chefer för forskningsinstitut och ledamöter i prisutdelande församlingar eller akademier samt ledamöter i forskningsberedningen.²⁴

Av kvinnorna hade 61% hög klassbakgrund mot 65% av männen. 91% av kvinnorna var mycket högutbildade (mer än tre års högskoleutbildning) mot 89% av männen. 34% av kvinnorna var uppvuxna i storstadsområde mot 27% av männen. 20% av kvinnorna hade invandrarbakgrund (de själva, far eller mor har invandrat till Sverige) mot 8% av männen.²⁵

¹⁸ Eduards, s.17f

¹⁹ Göransson

²⁰ Göransson, s.11

²¹ Göransson, s.14

²² Göransson, s.91

²³ Göransson, s.54

²⁴ Göransson, s.56

²⁵ Göransson, s.470f

Christine Wennerås och Agnes Wold gjorde i *Nepotism and Sexism in Peer-review*²⁶ en jämförelse mellan hur produktiva kvinnliga respektive manliga forskare var när det gällde att skriva artiklar och hur det korrelerade med hur pass vetenskapligt kompetenta de ansågs vara (jfr. artiklar och impact factor som tas upp nedan). Deras resultat visade på att kvinnor måste vara mer produktiva än män för att anses lika kompetenta.

Anna Wahl med flera tar i *Det ordnar sig. Teorier om organisation och kön*²⁷ upp problemet med att organisationsstrukturer ses som självklara och neutrala, varvid kritik omöjliggörs och allt ansvar läggs på individen²⁸. I boken nämns homosocial reproduktion som en anledning till att så få kvinnor når höga positioner inom näringslivet. Den homosociala reproduktionen inom näringslivet innebär att de som bestämmer vem som ska bli chef väljer någon som liknar dem själva. Genom att ständigt tillsätta en viss sorts människor till de höga posterna, förstärks bilden av att det är just den sortens människor som har rätt kompetens för att vara där. På så sätt fortsätter männen att vara dominerande på de höga posterna.²⁹ Ett annat problem som tas upp är hur ledarskap konstrueras som något manligt, vilket underlättar för män att bli ledare och försvårar för kvinnor³⁰. Vidare diskuteras hur förändring kan ske inom organisationer. De skriver:

Förändringsprocesser som ifrågasätter maktstrukturer, vilket jämställdhetsarbete kan göra, möter motstånd.³¹

Att tro att en eller ett fåtal förändringsaktiviteter ska förändra en hel struktur, samtidigt som alla andra aktiviteter i organisationen verkar i motsatt riktning är att ställa höga krav på förändringsaktiviteterna.³²

Det räcker alltså inte att köra ett jämställdhetsprojekt av något slag och tro att problemet därmed är löst. Problemet är större än så, och det måste även lösningen vara.

Vid analysen av intervjuerna har jag använt mig av diskursanalys. Med diskurs menar jag ett idékomplex som möjliggör och omöjliggör vissa tolkningar av verkligheten, samtidigt som detta idékomplex hela tiden förändras genom att de som ingår i diskursen och använder den, konstant omförhandlar den. En viss diskurs påverkar hur en individ agerar och tänker i en viss situation, men påverkas samtidigt av individen och de andra diskurser som individen

²⁶ Wennerås & Wold

²⁷ Wahl m.fl., *Det ordnar sig Teorier om organisation och kön*

²⁸ Wahl m.fl., s.94

²⁹ Wahl m.fl., s.107

³⁰ Wahl m.fl., s.123ff

³¹ Wahl m.fl., s.196

³² Wahl m.fl., s.197

inkorporerat, så att en diskurs aldrig är likadan eller leder till exakt samma utfall. En enskild diskurs kan inte påverka alla individer på exakt samma sätt, eftersom varje individ påverkas av en unik blandning av diskurser. Det är kombinationen av diskurser som är aktiva inom en individ som avgör individens tänkesätt och handlande (samtidigt som diskurserna i sig är diskreta), och individen kan på så sätt förändra en viss diskurs som är aktiv i en viss situation. Genom att försöka se hur respondenterna talar om sin verklighet vill jag försöka förstå vilka diskurser som är aktiva och därmed vad som möjliggör vissa sätt att agera och omöjliggör andra sätt.³³ Resonemang, tankekedjor och motsägelser är mycket viktiga vid diskursanalys, eftersom det är just där som diskurser och krockar mellan olika diskurser bli tydliga. Det är på grund av detta som det är viktigt att så långt det är möjligt behålla talspråket vid analys av muntliga texter som intervjuer, eftersom den ”uppstädning” av talspråket som en förändring till skriftspråk innebär, lätt medför att tankekedjor och motsägelser försvinner.

Diskursanalys har sin grund hos Michael Foucault. Hans teorier om relationen mellan makt och kunskap har fått stort genomslag inom den humanistiska forskningen. Nedanstående text är baserad på hans böcker *Sexualitetens historia. Band 1. Viljan att veta, Vansinnets historia under den klassiska epoken, Diskursens ordning* och *Övervakning och straff*³⁴. Foucault ser kunskap och makt snarare som relationer mellan individer än något som individer har eller inte har. Att skaffa information om den andre gör att man får makt över honom. Foucault beskriver också hur blotta uppfattningen att någon annan, till exempel staten, har information om en person, gör att personen begränsar sig själv. Foucault jämför inkorporeringen av styrande diskurser med ”Panoptikon”, alltså ett sorts fängelse där fången hela tiden är under potentiell bevakning men aldrig vet om hen bevakas i just detta ögonblick. På så sätt reglerar individen själv sitt handlande och ordningsmakten behöver inte ha alla under direkt uppsikt hela tiden, det räcker om de styrande gör tydligt att de betraktar individen ibland. Till exempel så straffar rättsväsendet den som upptäcks med stöld enligt diskursen ”stöld är fel”, men de flesta låter bli att stjäla även vid de tillfällen när de skulle kunna komma undan med det eftersom de inkorporerat ”stöld är fel”-diskursen. En diskurs kan alltså påverka en individ både direkt och indirekt, dels genom att individen inkorporerar diskursen och anpassar sig själv efter den, dels genom att andra individer inkorporerar diskursen och utifrån den påverkar den första individen. En individ kan bli medveten om en diskurs och ”komma över den”, men det är inte individens ”fel” att hen har inkorporerat en viss diskurs.

³³ Mills, (1997)2004, s.69-93.

³⁴ Foucault

Makt och kunskap kan förstärka varandra, men också kullkasta varandra. Att inneha kunskap ger makt, men den som har makt kan bestämma vad som ska räknas till kunskap.

I uppsatsen använder jag mig av begreppen "forskare" och "professor" och jag vill diskutera lite vad jag menar med dessa. Det finns i denna uppsats en betydelseglidning mellan dessa båda begrepp, eftersom det visade sig vara så begreppen hanterades av mina respondenter. Denna glidning är inte helt korrekt utifrån högskoleförordningens definitioner, men det är så begreppen måste hanteras här eftersom det var så de hanterades i intervjusituationen (se även kapitlet Avgränsningar angående uppsatsens perspektiv). En forskares strävan är att bli en så bra Forskare som möjligt, för att den som är den bästa Forskaren är den som blir Professor. Följden av resonemangen blir att Professorn är den perfekta Forskaren. Enligt högskoleförordningen skall man för att kunna få en professur även uppfylla vissa undervisningskriterier. Ett av de, enligt respondenten Maja, säkraste sätten att bli professor vid SA är dock att få ett sexårigt anslag av Vetenskapsrådet, eftersom SA förbinder sig att utlysa en professur inom det området som anslaget avser efter att anslaget gått ut. Även om andra teoretiskt sett kan söka och få tjänsten, är den oftast så anpassad efter personen som fått VR-anslaget, att det blir svårt för någon annan att på riktigt konkurrera om anställningen. Vetenskapsrådet går helt på forskarmeriter, vilket leder till att den som är en bra forskare har större chanser att bli professor, eftersom lärardelen av kompetensbedömningen kommer efter att forskardelen bedömts i dessa fall. Professorsidealet, som det behandlades i mina intervjuer och följaktligen i denna uppsats, blir alltså här identiskt lika med Forskaridealet. Professurer i praktiken innehåller olika mycket undervisning och är aldrig rena forskartjänster, men vägen till professuren framställs i intervjuerna som i första hand en forskningsväg, särskilt om man tar i beaktande att en av den ideala Forskarens egenskaper är förmåga att tydliggöra sina resultat för andra. Det jag gör i uppsatsen är alltså att studera diskursen om Professorsidealet (här detsamma som Forskaridealet) och hur den (de) krockar med andra diskurser i respondenternas liv, med utgångspunkt i respondenternas berättelser.

Till sist vill jag påpeka att jag i uppsatsen använder mig av orden "hen" och "henom" som personliga pronomen i tredje person vid de tillfällen då "hon" eller "han" är irrelevanta eller oanvändbara på grund av att det inte går att veta om det är en "hon" eller "han" som omtalas.

Tidigare forskning

Jag kommer i det här kapitlet att ta upp inte bara författare som behandlat akademien och vilka som får tillgång till (höga positioner inom) akademien, utan även några böcker som rör tillgänglighet inom näringsliv och politik. Flera av författarna har redan tagits upp i teorikapitlet, men jag vill här ta upp dem igen för att visa på texternas innehåll i stort, inte enbart deras teoretiska vikt för specifikt denna uppsats.

Yvonne Hirdman diskuterar i boken *Genus – Om det stabila föränderliga former*³⁵ sättet att tänka om ”kvinnor” och ”män” som motsatser, och hur olika egenskaper kopplas till den ena eller andra gruppen. Hon hänvisar bland annat till Asta Ekenvalls³⁶ studier på 60-talet och Ronny Ambjörnssons *Människors undran. Europas idéhistoria. Antiken*³⁷. Ambjörnsson tar där upp hur pytagoréerna delade upp världen i dikotomier, där ett, man, ljus, vila, rak, höger och gräns motsvarade udda tal och ställdes mot flera, kvinna, mörker, rörelse, krokig, vänster och gränslös vilka motsvarade jämna tal. Denna uppdelning var, enligt Ambjörnsson, inte fri från värderingar, eftersom de udda talen ansågs sätta gränser mellan de jämna talen, som i sin tur överskred sina gränser på ett kaotiskt sätt, kaotiskt som kvinnan, mörkret och rörelsen, kaos vilket ansågs besläktat med det onda.³⁸

Hanna Markusson Winkvist beskriver i *Som isolerade öar. De lagerkransade kvinnorna och akademien under 1900-talets första hälft*³⁹ villkoren för de första kvinnliga akademikerna i Sverige. Dessa kvinnor kom ofta från ekonomiskt starka familjer och hade mycket stöd hemifrån, men sågs ändå som outsiders i samhället. De hade inte rätt till anställning inom de yrken som deras utbildning ledde till, eftersom anställningarna bara var till för infödda svenska män. Flertalet av dessa kvinnor följde inte heller normen och gifte sig aldrig.

Maria Törnqvist gör i *Könspolitik på gränsen. Debatten om varannan damernas och Thamprofessorerna*⁴⁰ en jämförelse mellan de mediedebatter som uppstod runt könskvotering i politiken (”varannan damernas”) och Thamprofessorerna, som var ett projekt där 30 extra professorer skapades med det uttalade syftet att öka andelen kvinnliga professorer. Medan ”varannan damernas” i politiken mottogs väl genom att de motiverades med representativ demokrati, möttes Thamprofessorerna av stora protester då de ansågs sätta kön före kompetens i den meritokrati som universiteten anses vara. Trots sin relativa likhet möttes

³⁵ Hirdman, *Genus – om det stabila föränderliga former*

³⁶ Hirdman, s.35

³⁷ Hirdman, s.35

³⁸ Ambjörnsson, s.84

³⁹ Markusson Winkvist

⁴⁰ Törnqvist

förslagen alltså av helt olika reaktioner och det är de tongivande diskurserna bakom dessa reaktioner som Törnkvist undersöker.

Agnes Börjesson och Petra Meyer undersöker i *Utbildningskultur och kön. En rapport från studenternas vardag*⁴¹ vilken betydelse kön har i insocialiseringen till universitetsstrukturen. Studien baseras på intervjuer med samhälls- och humaniorastudenter på grundnivå. Resultaten visar att kön har stor betydelse och att kvinnliga studenter har större problem än manliga studenter med att passa in, eftersom de anses representera det ointellektuella. Här finns stora likheter med Eduards, men enligt Eduards litteraturlista har hon dock inte använt sig av denna text.

De olika böckerna utgår från olika teoretiska utgångspunkter och metoderna skiljer sig åt men liknar varandra i att de intar en mer eller mindre kritisk inställning till hur makt och tillgänglighet fördelas inom det undersökta området.

Metod

Som metod för min materialinsamling har jag valt kvalitativa intervjuer, som jag sedan analyserat med diskursanalys, som nämns ovan i Teorikapitlet. Jag har även använt mig av litteratur om Europas idéhistoria. Denna litteratur har jag använt som källa för att där finns en berättelse som det är mycket givande att ställa bredvid min intervjuanalys. I mitt intervjuarbete har jag utgått från Steinar Kvales bok *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Kvale skriver i inledningen till del 1 av boken att ”I den kvalitativa forskningsintervjun byggs kunskap upp: det rör sig om ett samspel, om ett utbyte av synpunkter mellan två personer som samtalar om ett ämne av gemensamt intresse.”⁴²

Kvale beskriver alldeles i början av första kapitlet hur man kan se på intervjuaren som antingen malmletare eller resenär. Malmletaren upptäcker klumpar av kunskap i den intervjuades inre, klumpar som kan plockas fram och betraktas och analyseras utan att påverkas av processen. Intervjuaren som resenär samtalar med andra människor och får därigenom med sig en berättelse som resenären och andra sedan kan analysera och utveckla och som kan leda till ökad kunskap och även till att resenären förändras. Resenären kan resa

⁴¹ Börjesson & Meyer

⁴² Kvale, s.9

med en karta i handen eller ströva omkring planlöst.⁴³ Det är den sistnämnda sortens intervjuare som jag försöker vara i denna studie. Jag söker kvalitativ kunskap, som tar formen av en berättelse och alltså inte kan kvantifieras och sättas in i en tabell. Jag har använt mig av vad Kvale kallar *en halvstrukturerad livsvärldsintervju*, vilket definieras som ”en intervju vars syfte är att erhålla beskrivningar av den intervjuades livsvärld i avsikt att tolka de beskrivna fenomenens mening”⁴⁴. Det är alltså beskrivningar som är i centrum, beskrivningar av den enskilda forskarens specifika situation, inte allmänna åsikter. Jag har vid mina intervjuer utgått från en lista med frågor som presenterar de teman jag bestämt att intervjuerna skulle handla om, men utifrån vad respondenterna sagt har jag sedan ställt olika följdfrågor. Det är vad ”halvstrukturerad” innebär, intervjuerna är inte helt bundna till vissa frågor, utan det finns utrymme för alternativ som jag inte kunnat förutse, men samtidigt håller sig intervjuerna inom vissa i förväg uppsatta ramar när det gäller vad som avhandlas.⁴⁵

Jag intervjuade åtta personer, fyra kvinnor och fyra män. Jag fick kontakt med dessa via nätverket Future Faculty (ett nätverk för forskare utan tillsvidareanställning med ca. 400 medlemmar vid SA), genom att en av styrelsemedlemmarna skickade mig namnen på tio personer som hon trodde skulle vara intresserade av att delta i min studie. Jag fick tio namn eftersom det inte var säkert att alla föreslagna personer kunde vara med i studien. Intervjuer på mellan en halvtimme och en timme gjordes enskilt med varje respondent. Samtliga intervjuer spelades in och transkriberades sedan av mig. En första analys av intervjuerna gjordes, varefter jag gjorde enskilda uppföljningsintervjuer med alla respondenterna. Efter de första intervjuerna upptäckte jag att samtliga respondenter hade en gemensam idealbild av hur en Forskare är. Det förvånade mig att deras berättelser om Forskaren var så lika varandra och jag blev ännu mer förvånad över att jag själv kände igen berättelsen. Jag hade hört och läst den förut, närmare bestämt när jag läste Idé- och lärdomshistoria A där universitetens historia ingick. Jag återvände till litteraturen från den kursen för att jämföra med intervjuerna eftersom det verkade som om berättelsen om Forskaren av idag var betydligt äldre än jag hade väntat mig. Uppföljningsintervjuerna gjordes för att ge mig en möjlighet att ställa eventuella följdfrågor om sådant som eventuellt var otydligt i de första intervjuerna, samt gav ett tillfälle att kontrollera att jag inte misstolkat respondenternas mening i de första intervjuerna. Efter den andra omgången intervjuer vidtog analysarbetet, som resulterat dels i en rapport till

⁴³ Kvale, s.11f

⁴⁴ Kvale, s.13

⁴⁵ Jfr. Kvale, s.35

Sahlgrenska Akademien⁴⁶ och dels i denna uppsats. Vid analysen har jag använt intervjumaterialet på två nivåer, jag har analyserat texten dels utifrån frågan ”Vad säger de, hur upplever de?” och dels utifrån texten som källa, ”Vad har de upplevt?”. Jag har alltså inte gått till någon tredje part för att dubbelkolla respondenternas uppgifter om hur akademien fungerar (se kapitlet ”Avgränsningar”). Jag har studerat både individens internalisering av diskursen/r och individens utsatthet för andras internalisering av samma diskurs/er.

Notera att jag vid transkriberingen har behållit talspråkskaraktären och alltså tagit med eventuella upprepningar, omvända ordföljder och annat som inte är accepterat inom skriftspråket, men som är en naturlig del av talspråket. Detta kan göra att citaten är något svårlästa, men är nödvändigt för analysen. Samtliga intervjuer har anonymiserats och jag har använt fingerade namn vid citaten. Dessa namn (Maja, Emma, Julia, Ella, Lucas, Oscar, William, Elias) var de vanligaste namnen på nyfödda under år 2008 och har alltså inget med respondenterna att göra. Innan rapporten och uppsatsen presenterats har respondenterna fått möjlighet att läsa de citat jag använt och godkänna dem, detta för att minska risken för att jag råkat få med en formulering som gör respondenterna alltför lätta att identifiera. William ville inte bli citerad i talspråk, vilket jag bedömt nödvändigt för att korrekt redovisa mina tankegångar. Att omvandla citaten till skriftspråk hade inte tillfört något till redovisningen, varför han inte citeras i texten utan enbart refereras. I nästan avsnitt redovisar jag mitt resonemang kring detta och hierarkin i intervjusituationen generellt.

Hierarkiska positioner i intervjusituationen

En kvalitativ intervju är, trots att den är ett samtal, inte ett samtal mellan två likställda personer. Intervjuaren styr över vilket tema som diskuteras och ställer frågor som styr intervjun åt olika håll⁴⁷. Samtidigt försiggår inte intervjun i en bubbla, utan de hierarkier som finns utanför intervjusituationen finns även inom den. I den nedanstående diskussionen har jag förutom Kvale även inspirerats av Sabine Grenz, *Intersections of Sex and Power in Research on Prostitution*⁴⁸ och Davies och Essevelds *Kvalitativ kvinnoforskning*⁴⁹. Dessa texter behandlar just maktrelationer i intervjusituationen och hur man som forskare kan

⁴⁶ Larsson Lundh, *Pengar, tid och konkurrens Om kön och forskarkarriär vid Sahlgrenska akademien*

⁴⁷ Kvale, s.13

⁴⁸ Grenz

⁴⁹ Davies & Esseveld

förhålla sig till det. Jag intervjuade etablerade forskare med stor erfarenhet och metodologisk kunskap inom sina fält. I den akademiska hierarkin befinner jag mig definitivt lägre än dem. Jag är även yngre än dem jag intervjuade, och tjej. Jag kommer från ett annat vetenskapligt fält än deras, med andra metoder och annan metodologi. Det finns även en statuskillnad mellan de vetenskapliga fälten, där humanvetenskaperna ofta tilldelas en lägre status än naturvetenskaperna eftersom humaniora ses som "mjukt" och "flummigt" medan naturvetenskap är "hårt" och "exakt". Mina respondenter vet hur forskning går till och redovisas inom deras fält, så när jag använde metoder som är etablerade inom humaniora uppstod en krock mellan olika forskningsparadigm. Allt detta ledde till frågor för mig om vad som egentligen händer när jag forskar på forskare och hur man kan förhålla sig till respondenternas metodologiska ifrågasättanden. Flera av respondenterna fällde efter att intervjuerna avslutats kommentarer i stil med "jag hoppas det här var till någon nytta" och nästan ursäktade sig för att de mest tyckt sig svamla. Det blev i många fall tydligt att respondenterna inte riktigt kunde förstå vad jag kunde få ut av den här sortens intervjuer. Detta blev extra tydligt när William inte ville citeras i talspråk, eftersom talspråket, i hans ögon, drog ned kvaliteten på hela texten genom sitt slarviga utseende. Där blev paradigmatkrocken oerhört tydlig, då talspråket för en diskursanalytiker indikerar att citatet är så autentiskt det går och det därigenom är lättare att verifiera analysen, eftersom just associationskedjor, pauser och annat är mycket viktiga. Det görs ingen åtskillnad mellan "form" och "innehåll". För någon som inte är van vid diskursanalys får talspråket snarare texten att se ogenomtänkt ut. Det faktum att respondenten bryr sig om resultatet av undersökningen på ett så direkt sätt är också intressant ur ett hierarkiskt perspektiv. Respondenten är forskare och lärare och (antar jag) van vid att guida studenter som skriver redovisningar av olika slag. Genom att komma med åsikter om hur jag ska presentera mina forskningsresultat, försökte respondenten (medvetet eller omedvetet) sätta sig i en handledarposition i förhållande till mig, snarare än en respondentposition. Att respondenten är naturvetare kan också ha inverkat och skapat ett behov av att visa "den flummiga humanisten" (mig) hur man skriver "riktig (natur)vetenskaplig text".

Materialinsamling

Jag befann mig under två perioder om vardera två veckor på Sahlgrenska Akademiens kansli på Medicinarberget i Göteborg. På kansliet hade jag ett eget kontor, på fjärde våningen. Från mitt skrivbord hade jag utsikt över Sahlgrenska sjukhuset med ett par kullar i bakgrunden. Jag såg Sahlgrenska's koppartak uppifrån och kullarna befann sig långt bort, vilket gjorde att rummet jag satt i kändes betydligt större än vad det var. Det stora luftrummet utanför fönstret blev även det ett utrymme för mig och mina tankar. Jag satt längst in i korridoren och var alltså väldigt ostörd i mitt rum, och om jag ville kunde jag dessutom stänga dörren om mig. Att på detta sätt rent bokstavligen ha Ett Eget Rum, dessutom med en utsikt som ingav en känsla av rymd och utrymme, upplevde jag som mycket positivt för arbetet. Att ha ett eget rum underlättade även för intervjuerna, eftersom det var ett utrymme där jag visste att vi kunde prata ostört. De flesta av de åtta första intervjuerna genomfördes i det rummet, men några fick göras i andra utrymmen på önskan av respondenterna. Detta var både positivt och negativt. Det gav mig en chans att se lite av respondenternas arbetsplats, men samtidigt möjliggjorde det för respondenternas arbetskamrater att avbryta i intervjun, vilket också hände vid ett tillfälle. Ett sådant avbrott upplever jag som störande i berättelsen som uppstår i intervjun, men avbrottet var av sådan art att det inte ställde till några större problem för mig.

Under min tid på kansliet fick jag ofta frågor om min forskning och om mitt ämne i stort. De flesta var mycket intresserade och nyfikna, även om jag upplevde det som att det sågs som ett något exotiskt ämne, men å andra sidan är ju medicin, eller för den delen arbetet på ett kansli, ganska exotiska från min synvinkel, så det var inte så konstigt. Överlag verkade de jag mötte positivt inställda till att jag var där, och jag fick ofta höra att det jag gjorde var intressant och viktigt.

Även respondenterna poängterade att de ställde upp på intervjuerna för att de tyckte att det var viktigt att ämnet togs upp. De flesta av dem hade späckade scheman, flera av dem verkade mycket upptagna, men de tog sig ändå tid att ta intervjuerna på fullt allvar och var mycket tillmötesgående i sina svar. Som jag nämnt i metodkapitlet var deras kunskap om humanistisk forskningsmetod mer eller mindre begränsad, men det ledde mest till frågor och diskussioner om metodologi och inte till ett avståndstagande från mitt arbete.

En bild av forskaren ur idéhistorisk kurslitteratur

När jag genomförde intervjuerna upptäckte jag snabbt att respondenterna målade upp en näst intill identisk bild av Professorn, även om de sedan förhöll sig till och kritiserade denna bild på olika sätt. De hade ändå fått lära sig samma berättelse om hur Professorn ska vara. Dessutom kände jag igen bilden, jag tyckte mig ha hört berättelsen förut, nämligen när jag läste Idé- och lärdomshistoria. Då läste jag den berättelsen i kurslitteraturen. Det finns många osäkra faktorer i den här berättelsen ur läroböckerna i Idé- och lärdomshistoria A. De är för det första läroböcker, sekundärkällor som bäst och allt innehållet är silat genom författarnas mentala raster. De är sammanfattningar, förenklingar, och även påverkade av den tid de skrivits i. Margaret Alic skriver i *Arvet efter Hypatia*:

Tidvis var den kvinnliga forskaren ett verkligt sällsynt fenomen – en kulturell raritet. Andra perioder var det vanligt att kvinnor ägnade sig åt vetenskapliga strävanden, fastän deras bidrag inte är allmänt erkända. De kvinnor som finns dokumenterade representerar nästan säkert endast en liten minoritet av de kvinnliga forskarna.⁵⁰

Genom hela historien har kvinnliga forskare ignorerats, berövats äran och glömts bort. Deras vetenskapliga arbete har förtigits eller blivit beslagttaget på en mängd olika sätt. Ofta erkändes och respekterades kvinnor som forskare under sin egen tid, men ignorerades och misskrediterades av senare historiker, som vägrade erkänna att det fanns kvinnor som hade varit viktiga vetenskapsmän.⁵¹

Risken är alltså överhängande att den här berättelsen lider av förskjutningar och missförstånd. Jag vill ändå ta upp den här, för en jämförelse med intervjustudiens Professor. Även om antalet kvinnliga forskare varit betydligt större än vad berättelsen medger, pekar den på en möjlig, tentativ förklaringsmodell till varför universiteten ser ut som de gör idag.

Studier under medeltiden bedrevs i första hand vid klostren och i viss mån hoven. Under den tidiga medeltiden fanns en stor misstänksamhet från kyrkans sida gentemot studier av annat än rent kyrkliga texter. Efterhand utvecklades en mer eller mindre motvillig acceptans av även antika texter, dock inte utan urskiljning. Både kvinnor och män fick studera och kunde nå höga positioner inom klostren, även om de rumsligen hölls åtskilda. Dock spelade klass en stor roll för hur högt man kunde nå.⁵² Klass och kyrka spelade alltså en mycket stor

⁵⁰ Alic, s.9

⁵¹ Alic, s.16

⁵² Ambjörnsson, s.161-163

roll för utbildningen, medan kön på ett sätt var mindre viktigt, samtidigt som den performativa köns polariseringen var framträdande.

Vid millennieskiftet tog katedralskolorna över klostrens roll som de viktigaste lärosätena. Målet för studierna där var arbete inom kyrkan. Det fanns vid denna tid även ickekyrkliga utbildningar. Organisationen var ganska lös, studenterna reste runt i Europa mellan lärarna. Under 11-1200-talen utvecklades katedralskolorna till universitet, men de låg fortfarande under kyrkan. Till en början låg universiteten under den lokala kyrkliga ledningen, men på 1200-talet centraliserades systemet direkt under Påven. Bokframställning skedde nästan enbart i klostren på grund av att skrivande krävde särskilda lokaler. Kyrkan hade alltså fortsatt stort inflytande över både undervisning och bokutgivning. Förutom föreläsningar hölls diskussioner (det som kallas skolastisk filosofi) för att nå enighet om motstridiga kristna texter. Målet var att förstå Gud genom att förstå världen. Gud var alltså mycket central för universiteten. Det kritiska tänkande som utvecklades skulle inte ifrågasätta grundantagandet att Gud finns. På vissa ställen skapades så kallade collège (franska) eller college (engelska) där lärare och forskare kunde leva ungefär som i kloster, utan att påverkas i sina studier av familjeliv och andra yttre störningar. Klassproblematiken fortsatte att vara stor vid universitetet, många studenter tvingades hoppa av i förtid på grund av dålig ekonomi. Det var alltså bara de med mycket pengar som kunde nå långt.⁵³

Inom kyrkan fanns en motstridig syn på världen, om den var ond eller god. Vissa ville ta avstånd från den som vardande Djävulens verk, men kyrkan i stort ansåg att världen var Guds skapelse och därmed god. Dominikanerorden skapades för att studera världen, för att kunna förstå Gud genom att förstå skapelsen. Dessa tog mycket intryck av Aristoteles.⁵⁴ I uppdelningen filosofi-teologi syns likheter med uppdelningen kropp-själ (som diskuteras i teorikapitlet ovan). Filosofin ägnar sig åt ”kroppen”, alltså världen (Guds verk), och försöker via den omvägen förstå Gud (=själen) medan teologerna ägnar sig åt Gud direkt. Teologerna kunde dock ägna sig även åt filosofin, eftersom de representerade den hegemoniska delen av dikotomin. Själen kan förstå kroppen, men kroppen kan inte riktigt förstå själen. Sammanblandningen av filosofi och teologi stod dock inte oemotsagd, t.ex. Thomas av Aquino ville ha åtskillnad mellan filosofi och teologi vilket ledde till att filosoferna slutade diskutera teologi, men inte tvärtom⁵⁵.

⁵³ Ambjörnsson, s.203-230

⁵⁴ Ambjörnsson, s.231-233

⁵⁵ Ambjörnsson, s.229

Notera att den utbildning som här ovan beskrivits var nästan helt förbehållen männen. Som nämnts var det inte heller vilka män som helst som hade tillgång till utbildningen, utan det krävdes en viss ekonomi. De kvinnor som valde att gå i kloster och såg sina tankar som visioner från Gud hade vissa möjligheter att göra sig hörda, men de hade inte samma status som universitetslärarna. Den idag mest kända kvinnan bland dessa så kallade mystiker (varav de flesta ändå var män) var Hildegard av Bingen (1098-1179).⁵⁶ I 900-talets Italien fanns i Salerno en lärlingsutbildning i medicin som var tillgänglig även för kvinnor⁵⁷. Här kan man med tanke på bland annat Alic fråga sig hurpass utestängda kvinnor egentligen var. Och för den delen, hur var det med kunskapsproduktionen utanför de historiskt belagda institutionerna? Till exempel så gick knappast alla ”kloka gummor” och ”gubbar” på universiteten, men någon form av kunskap besatt de ändå, även om den inte var framtagen enligt vetenskapliga principer. Här kommer klass in igen.

Francis Bacon (1561-1626) var en empirist som ansåg att människan skulle utöka sin kunskap för att på så sätt åter bli herre över naturen, som hon varit innan syndafallet. Han ansåg även att män som ville forska skulle gifta sig sent för att inte behöva lägga tid på familjeliv. Forskningen skulle alltså vara vetenskapsmannens uteslutande fokus och familjeliv var mindre viktigt.⁵⁸ Här syns en koppling mellan kunskap och makt som påminner om Foucault, och även vetenskapens krav på en allt uppslukande hängivenhet från forskarens sida, som jag diskuterar närmare i samband med intervjuerna.

I England var kvinnorna utestängda från det intellektuella livet, som fördes på Kaffehus (1700-tal), vilka utvecklades till Klubbar (1800-tal) där kvinnor var portförbjudna. I Frankrike på 1700-tal var det annorlunda. Där hölls salonger av rika kvinnor och deras vänner, författare och vetenskapsmän. Det var ett intellektuellt liv för de rika. Vissa fattiga höll intellektuella diskussioner på caféer, men analfabetismen var utbredd.⁵⁹ Klostren var under denna tid inte längre några intellektuella centra. I klostren hade både kvinnor och män kunnat bedriva studier, men att kvinnor deltog i salonger skedde inte utan kritik då många ville se vetenskapsmannen som just *man*. En som ogillade kvinnors deltagande i det intellektuella samtalet var Rousseau, som dock fick mothugg av Wollstonecraft. Kraven på kvinnans rättigheter blev mer högljudda och artikulerade under denna period.⁶⁰ Både klass och kön blev således viktiga för tillträdet till utbildning. Under 1700-talet flyttade alltså det vetenskapligt

⁵⁶ Ambjörnsson, s.305-306

⁵⁷ Ambjörnsson, s.256

⁵⁸ Sörlin, s.151-153

⁵⁹ Sörlin, s.375-377, 379, 381-382

⁶⁰ Sörlin, s.389 och Caine & Sluga, s.24-25, se även Mansén i Wollstonecraft, s.7, 12-13 och Caine & Sluga, s.33

livet även utanför universiteten. Kritik framfördes mot universiteten som alltför konservativa. Denna kritik var delvis en del i den vetenskapliga revolutionens avståndstagande gentemot medeltiden. Universitet blev också under denna tid mindre intellektuella och mer ställen där aristokratiska pojkar lärde sig att föra sig i samhällets toppskikt.⁶¹ Universiteten var till för överklassen och männen, överklass och manlighet skapades där.

I 1800-talets Tyskland växte ett ideal om fri forskning och kunskap till ”alla” (dock ej kvinnor). Romantiken såg ett klart samband mellan manlighet och (litterärt) skapande, geniet ansåg alltid vara en man. Institutionssystemet startade där och då, det som numera är kritiserat för att vara odemokratiskt eftersom mycket makt centreras till professorn.⁶² Systemet har också utvecklats och omarbetats under åren.

1800-tal såg även en än starkare kvinnokamp, vilket tvingade även motståndarna att organisera sig bättre. Kvinnan som moder hamnade i fokus.⁶³ I Sverige fick kvinnor möjlighet att läsa vid den medicinska fakulteten år 1870 och några år senare tilläts de läsa vid samtliga fakulteter utom de teologiska och juridiska. Möjlighet att anställas som lärare eller forskare vid universiteten (med en del undantag) dröjde till år 1923.⁶⁴ Först på 1950-talet fick kvinnor formell rätt till hela det svenska utbildningsväsendet. Redan vid slutet av samma årtionde var ungefär 40% av studenterna på grundnivån av den högre utbildningen kvinnor⁶⁵.

Universiteten har genom historien varit motsägelsefulla skapelser, där gammal kunskap ifrågasätts och ny kunskap tagits fram samtidigt som det funnits tydliga inslag av konservatism.⁶⁶ Enligt den berättelse som visas ovan finns dock vissa drag som går genom historien, även om de inte stått oemotsagda. Kön, klass och kyrka har spelat en stor roll för hur universiteten sett ut. Detta har skett i ett samspel, där manlighet framhållits som en förutsättning för att få tillträde till utbildningen, samtidigt som utbildningen använts för att skapa just manlighet. Samtidigt har det hela tiden funnits undantag, det vill säga kvinnor och underklass, som försökt och lyckats bevisa att kunskapsproduktion inte förutsätter manlighet och överklass.

⁶¹ Sörlin, s.411

⁶² Sörlin, s.417-421

⁶³ Caine & Sluga, s.145-, 188-190

⁶⁴ Eduards, s.204

⁶⁵ Göransson, s.130

⁶⁶ Sörlin, s.420

Forskaren: Människorna och idealet

I detta kapitel kommer jag att redovisa och analysera intervjuresultaten. En aspekt av nästan samtliga citat nedan som jag vill påpeka nu i början, är att de ofta innehåller tvekan, stammanden, ändrar riktning mitt i en mening och liknande. Generellt har respondenterna alltså måst tänka efter vad de ska säga, det var komplicerade frågor där svaren inte varit självklara, ibland har även ett senare svar motsagt ett tidigare. Ämnet är alltså inte på något sätt enkelt och de diskurser som är inblandade i personerna krockar.

Vill du bli professor?

Respondenterna svarade lite olika på frågan om de vill bli professor. Ella angav vid första intervjun att hon hade svårt att se sig själv som professor, eftersom hon ansåg sig inte ha hunnit tillräckligt långt upp i den akademiska hierarkin för sin ålder. Hon ville inte prioritera ned sin familj så mycket som hon ansåg nödvändigt för att nå professuren. Hon hade ett flertal argument för varför hon själv inte skulle kunna nå professuren och kom slutligen fram till att mycket nog berodde på dåligt självförtroende. Hon trodde inte sig själv om att vara bra nog för att bli professor (resonemanget som ledde fram till det konstaterandet var långt och skulle ta upp för mycket plats att citera här, samtidigt som det skulle vara ganska enkelt att identifiera respondenten). Ella var mycket medveten om och kritisk till den hierarkiska situationen och de stora statuskillnader som hon såg inom Sahlgrenska Akademin, som exempel gav hon att doktorander med läkarexamen får högre lön än doktorander utan läkarexamen, trots att det arbete de utför är likadant med lika mycket krav och ansvar. Vid den uppföljande intervjun hade hon dock ändrat inställning och beslutat sig för att sätta upp professur som ett mål för sig själv. Hur stor del den första intervjun hade i detta vet jag inte.

Av de andra respondenterna var det tre som angav utan tvekan att de ville bli professorer.

Linnea: Vill du bli professor?

Maja (*mycket snabbt*): Ja självklart.

Linnea: Varför är det självklart?

Maja: Eh det var, det har varit min dröm från början när jag började med utbildning.

—

Linnea: Vill du bli professor?

Emma: Ja.

Linnea: Varför då?

Emma: För att det är den naturliga sluttjänsten för den profession jag har valt.

—

Linnea: Du vill bli professor?

Lucas: Ja.

Linnea: Varför då?

Lucas: Nämen det är ju, eh, såhär, jag tycker, jag måste helst ständigt ha mål liksom att se fram emot och så, och eh det här med att bli docent har ju varit ett mål, som, jag då har uppnått och då är ju det naturliga nästa målet att bli professor. Så att eh, ja.

Linnea: Så, det

Lucas: Karriärmässigt sett så är det det som är nästa mål.

Maja svarade mycket snabbt på frågan med ”Ja, självklart” och sa att det varit hennes dröm från början av utbildningen. Emma och Lucas svarade också utan tvekan ja och menar att det var den naturliga följden av deras yrkesval. Den fjärde kvinnliga respondenten, Julia, angav efter bara lite tvekan ett tydlig jakande svar:

Linnea: Vill du bli professor?

Julia: Eh, så som, ja, skulle jag väl säga. Ja, det vill jag.

Också hon ansåg att det var ett naturligt steg i hennes karriärväg, men menade att professor som titel kanske inte hade ett egenvärde i sig, utan mer var till hjälp vid anslagssökningar. Av de tre sista männen var det en som svarade helt jakande på frågan, eftersom han ansåg att det skulle innebära en bättre lön, men han menade att det samtidigt kunde vara negativt eftersom det kunde medföra att han fick mindre tid för forskning, vilket var hans huvudfokus, till förmån för undervisning som han visserligen tyckte kunde vara roligt, men inte lika roligt som forskning. De två sista männen såg inget självändamål alls i att bli professorer, jag citerar ur intervjun med Oscar:

Linnea: Vill du bli professor?

Oscar: Eh, det är liksom ingen, det är ju mer att det, på något sätt svårt att undvika, om man nu ska hålla på med detta, eller liksom, om om man nu, om man nu lyckas hålla sig kvar och så blir så blir det ju så om man får eller liksom, får man en tjänst och sedan så måste man ha doktorander för att kunna forska, och, sedan så blir man professor mer eller mindre. Men det är liksom inget sådant, det är inte det jag ligger och, funderar på så mycket, jag ska bli det

Linnea: Varför, inte?

Oscar: Njae men nä eller jag vill bara hålla på med de mina grejer.

Linnea: Vad är dina?

Oscar: Och forska på. Så just det där titeljakten är tycker jag inte är så, så viktig.

Det intressanta för Oscar är alltså att få fortsätta med sin forskning och professuren i sig framställs inte som speciellt eftersträvansvärd. Forskningen är det viktiga, professuren är "på något sätt svår att undvika". Skillnaden är stor mot Ellas första inställning till professuren som något mer eller mindre ouppnåeligt.

Respondenterna positionerar sig alltså lite olika i förhållande till frågan "Vill du bli professor?". Överlag så verkade männen ha en mer lugn och självklar inställning till professuren, medan kvinnorna antingen såg den som ouppnåelig eller positionerade sig som väldigt målmedvetna och aktiva. Kvinnorna verkade generellt ha tänkt mer på sina karriärmöjligheter och vilka krav som ställdes på dem, de hade redan tänkt på frågan (i olika hög grad) innan jag ställde den. Dock hade minst en av männen också uppenbarligen tänkt på frågan innan jag ställde den. Utifrån det här lilla underlaget är det omöjligt att säga något om hur spridda de här skillnaderna är, om det statistiskt sett är en skillnad, men svaren är i alla fall en indikation på att det skulle kunna finnas ett större behov för kvinnliga forskare att vara tydliga i sin positionering som professorskandidater, medan det för männen är mer självklart att professuren är ett mål. Den slutsatsen ligger i linje med Eduards teoretiserande om vilka kroppar som är naturliga i den akademiska miljön, och med Wahls teorier om homosocialitet, vilket skulle göra männen mer självsäkra angående deras rätt till en professur.

Tidsbrist och ständig tävlan - Artikelligan

Ett av de stora dilemmena som varit centrala för alla respondenter är att få tiden att räcka till alla arbetsuppgifter utan att tumma för mycket på kvaliteten. Så här argumenterar respondenten Lucas:

Lucas: Fast det är svårt att få tiden att gå ihop då. Det kan lätt bli lite hattigt. Med antingen den ena eller alla tre delarna om man ska köra allt det här samtidigt. Så att det är lite, nästan ett orimligt krav känner jag att man ska ha både forskning, undervisning och klinisk verksamhet, samtidigt i alla fall... Man kan ju tänka sig då att man forskar i ett år och sedan undervisar man i ett år och sedan så har man klinik i ett år, och sedan så kör man så här i treårs, men då, det går ju inte att bedriva forskning vart tredje år, i och med att det går liksom så fort och det händer så snabbt och utvecklas och man måste följa utvecklingen, och det är detsamma med patientkontakt så händer det också väldigt mycket på tre år, och även på undervisningssidan så det går ju inte. Eller det går gör det ju men det, det blir inte så bra kvalitet, tror jag. Och göra alla tre grejer samtidigt tror jag är svårt att hinna med på 40 timmar i veckan... Det är en lite

omöjlig situation, som kan kännas väldigt frustrerande tror jag för många. För att man känner hela tiden att man inte räcker till att det är någonting som saknas. Speciellt för ... ett kliniskt yrke man ska jobba med patienter ute i hälso- och sjukvården, och om man då har lärare som är väldigt långt från den verkligheten, så kan det ju leda till ganska, eller ja, kanske lite sämre kvalitet i undervisningen... Samtidigt så ska ju den klinik de, kommer ut till, den ska ju vara byggd på vetenskap, och om man ska ha en förståelse för vetenskap så måste man liksom följa den, och även bedriva egen forskning för att liksom ha den här förståelsen vad det innebär... Så att det är en lite, lite omöjlig, ekvation att få att gå ihop. Men det är väl det man får se om man då har, ett lärarlag eller ett lärarteam att man har alla de här, kompetenserna och att det kanske inte ens behöver vara en och samma person som besitter allt det här.

Det är alltså problematiskt att kombinera de olika arbetsuppgifterna och samtidigt göra ett bra arbete på alla fronter. Lucas ser det dock som viktigt att de olika uppgifterna inte hålls separerade från varandra, eftersom de är beroende av varandra. Elias tror på en uppdelning av uppgifterna:

Elias: Jag tror att det är, alltför vanligt idag, att lärare, upplever det eller eller de forskarna som är som som undervisar, upplever att det tar tid ifrån, forskningen och jag tror att de, inte, är så bra på att utveckla undervisning som man, kunde vara alltså det tar ju tid, att vara en bra föreläsare och att, kontinuerligt uppdatera kursmaterial, knyta an till till till, upptäckter, runt omkring oss, och och dagsaktuella händelser. Jag tror att vi kan vara betydligt bättre på det, i lärarrollen, om man som lärare gavs tid och lärar-, -rollen, premierades både lönemässigt och yrkesmässigt alltså. Samtidigt som jag tror att forskare, skulle vinna en del på att kunna fokusera på ett projekt och verkligen, känna, man inte, det är en fråga om omomom möjligheter till koncentration helt enkelt att att, driva på ett projekt känna att man inte störs utav, andra saker så väl det är det, det är ju två, distinkt skilda yrkesroller, som i någon mån, är i motsatsförhållande, när det gäller, tid åtminstone.

Lucas argumenterar för värdet av erfarenhetsbaserad kunskap, medan Elias inte ser den personliga erfarenheten som nödvändig för att man ska veta något om det. Man kan ändå se likheter i deras argumentation. Lucas öppnar upp för att samtliga uppgifter inte måste förenas i en och samma person, utan säger att det kanske kan räcka om de finns i samma lärarlag. Elias menar att det tar tid att utveckla kurserna, uppdatera kursmaterialet och knyta an till nya upptäckter. Eftersom forskaren (enligt Elias) vill koncentrera sig på sitt eget projekt kan det vara svårt för honom att hålla sig uppdaterad med vad andra forskare en bit bort gjort. Elias menar att genom att skilja på yrkesrollerna kan läraren få tid att sätta sig in i annan forskning än sin egen så att kursen blir så bra och relevant som möjligt, medan forskaren kan fokusera på just den forskning som hen själv håller på med.

Tidsbrist framställs alltså som ett stort problem och de flesta av respondenterna anser att det är nödvändigt att arbeta övertid för att nå långt inom akademien.

L: Så, en framgångsrik forskare bör jobba mer än 40 timmar?

Ella: Ja det tror jag. Det tror jag definitivt eller jag tror att de flesta framgångsrika forskare gör det.

L: Varför då? Varför är det nödvändigt att jobba mer, än en full arbetsvecka?

Ella: Eller nödvändigt vet jag eller jag menar att eftersom jag tror att de flesta gör det, så går det ju fortare, att få, artiklar och sådant och eftersom man hela tiden konkurrerar, om pengar och tjänster och allting, så

är det ju antalet artiklar, till syvende och sist som räknas. Och ju mer du jobbar, desto mer artiklar får du förmodligen fram, det kanske inte är en direkt korrelation, men, det är ju definitivt ett samband. Och då blir det ju så lite eftersom, de som ligger i fronten, publicerar mycket och ska man tävla med dem så, jag tror att de jobbar mycket, och, ska man tävla med dem så får man nog jobba lika mycket. Jag tror det är det är ett sp ett system som när sig självt litegrann, eller vad man ska säga, för det är ju hela tiden det det är ju väldigt, det är ju konkurrens, de konkurrerar ju hela tiden.

Övertidskravet och känslan av tidsbrist hör samman med att vetenskaplig kompetens mäts i antalet publicerade artiklar, där det alltså inte gäller att publicera ett givet antal artiklar utan bara *fler* artiklar än alla andra.

En av respondenterna, Lucas, är dock tydlig med att han gjort en överenskommelse med sig själv om att inte arbeta övertid och att skilja tydligt på arbetstid och fritid. Han motiverar detta med att han anser att det inte finns någon anledning att arbeta mer än heltid och att det finns så mycket annat som han vill få gjort i sitt liv. Ella menar att det finns en kultur inom akademien där det anses lite fint att "offra" sig för vetenskapen och arbeta övertid.

Ella: Nej jag vet inte varför det är så, på något sätt så känns det ibland tycker jag som att, bara för att de flesta forskare, tycker ju att, det man gör är väldigt roligt. De flesta forskare brinner ju liksom för det och har ju det som ett genuint intresse och, brinner ju för det. Och då, ska man väl vara så glad, att man har en möjlighet att arbeta, med sitt intresse, jag vet inte liksom, just att. Och man kanske själv tycker att det är något sorts, vad ska man säga?

L: Privilegium?

Ella: Ja och kanske att det är lite sådär, ja, man kan väl nästan tycka att det är lit, jag vet inte hur jag ska uttrycka mig för att det inte ska låta alldeles konstigt, (*paus*) Att ju mer man jobbat desto finare är det eller vad man ska säga man desto duktigare är man och det är lite sådär, "Se på mig då jag offerar mig såhär mycket" och, jag vet inte man jag tror att man ser på sig på lite konstigt, jag tror inte man ser på sig själv som en arbetstagare.

L: Okej.

Ella: Utan man är ju man drivs ju alla jag tror att de alla de allra allra flesta har ju ett inre driv, och då är det ju kanske, man kanske inte ser det som ett arbete att gå hem och, läsa sitt forskningsfält.

L: Jaja.

Ella: För det kanske är, jag menar det likväl som en någon annan går hem och läser en god bok, så går man hem och läser, sitt forskningsfält. Och det är liksom, jag tror att jag tror att, det faktiskt är för många väldigt s, att det inte är någon sk, stor skillnad mellan, sitt arbete och sitt stora intresse, sitt stora driv. Så på var varför man accepterar detta varför man är, varför det är såhär att, att man, jobbar så många arbetstimmar utan att prata om övertidsersättning liksom, det är ju ingen som, och, ja vaddå övertidsersättning ja de tas ju från di, de egna anslagen, så, så att de är ju också, "nej, jag så jag har jobbat över, såhär många timmar i år", då är det ju mina egna forskningsanslag som får betala den lönen

Genom att forskare kanske inte ser sig själva som "vanliga" arbetstagare, utan arbetar med det som skulle kunna vara deras hobby, blir gränsen mellan arbetstid och fritid suddig. Det centrala är passionen inför uppgiften. Att lägga mycket tid på sitt arbete blir "fint", men ett sådant förhållningssätt till arbetstiden ställer stora och specifika krav på individen och dess omgivning utanför akademien. Här vill jag dra en parallell med Universitetens historia som den

tecknas ovan. De tidiga utbildningsinstitutionerna fanns inom klostren, där man inte behövde ta hänsyn till någon familj eller vänner som kräver ens tid. Jämför även med Bacons åsikt att vetenskapsmannen inte skulle skaffa familj tidigt, och de "college" där forskarna kunde dra sig undan ostört. Respondenterna är medvetna om forskardiskursens krav på övertid och de flesta anpassar sig också efter det även om samtliga förhåller sig kritiska till det. Detta kommer att diskuteras vidare nedan.

Passion, strategi och tur

Samtidigt som respondenterna framhåller hur otroligt roligt deras arbete är, så påpekar en del av dem att detta att älska arbetet är nödvändigt för att klara sig. Om man inte är stark och engagerad och beredd att ta tag i de problem som kommer på vägen, så faller man bort. En av respondenterna berättar att när hon intervjuar studenter som söker till olika projekt, så frågar hon om de vill ha ett arbete eller om de vill forska, för om de vill ha ett arbete så ska de söka sig någon annanstans. Det är ett tydligt exempel på forskardiskursens krav på hängivenhet. Respondenten Emma menar att det krävs medveten planering och strategier för att hålla sig kvar:

Emma: Behövs också väldigt mycket av målmedvetenhet, tror jag. Att man ändå känner att, det här är det slutmålet jag vill arbeta mot att man någonstans ändå, strategiskt, brutalt sett, på sin institution lite positionerar sig att man säger "jag vill gärna vara kvar här, jag vill inte gå tillbaka till den kliniska delen utan jag vill, gärna forska på heltid", till exempel. Att man uttalar det och att man då, kanske, på olika sätt meriterar sig, för detta att man är medveten om vilka, formella krav som krävs för att bli professor för det är ju ett antal formalia som ska uppfyllas. Och att man, också, strategiskt sett lite, positionerar sig inom akademien, eh, för att så småningom kunna kvalificera sig för detta. Och sedan krävs det väl också en stor portion tur. Någonstans på vägen att man befinner sig i en, att det man faktiskt vill göra råkar vara i en miljö där det finns möjligheter att få vara kvar, efter disputationen. Att du har möjligheter och lite tur att du får, får igång bra samarbeten med kolleger. Att du har lite, konkurrensen är ju stenhård om anslag och tjänster så någonstans är det ju, väldigt finvågigt mellan vem som får och vem som inte får, det är ju tigha gränser så, att du har lite tur ibland att du, trillar över. Och att du kommer i rätt, att dina idéer kommer i rätt, vid rätt tillfällen, på något sätt, och att du då får möjlighet att förverkliga dem och att du tar de chanser som bjuds.

Linnea: Tycker du att du gör det?

Emma: Både ja och nej. Delvis så gör jag det eftersom jag nu vill bli professor och jag är väldigt, efter alla år inom akademien är jag väldigt medveten om, vad som kommer krävas så småningom, så visst är det så att jag gör ett antal strategiska val, eh, och det gör alla, inom vilket yrke som helst, så gör man en del strategiska, justeringar av sin tillvaro, självfallet. Eh. Men, men det är nog också så att man, en del saker kan man ju inte styra över alltså till exempel, familjebildning och så att man, och där kan man ju ha, alltså eller saker kan ju hända där som gör att man, väljer bort hur strategisk man än har varit, får man ett multihandikappat barn, till exempel, så ställer det ju, givetvis, allting om ända och då, i det läget så är jag, skulle jag varit mamma först och främst för det är ändå det som är det viktigaste för mig. När jag är nittio år gammal så är det inte den där professuren som håller mig i handen utan det är faktiskt mina barn, hoppas jag. Och i det läget, så är man, är man mamma och man är, mor och maka på något sätt så är det ändå det, om man tycker det är det viktigaste i livet så gör man givetvis val och någonstans finns det ju en

gräns vilka val man, var man sätter en personlig gräns för när man slutar att göra de strategiska valen, för att man känner att då offerar man någonting som faktiskt är viktigare. Så lite det jag menar med tur är också att, man kan ju ha otur att man ställs inför val, när man faktiskt har en familjesituation eller en livssituation som gör att jag kan inte fatta det strategiskt rätta valet. Och då kan man ju haaturen, att hade jag, hade det här valet kommit ett år senare eller ett år tidigare hade man kanske kunnat, fatta de besluten, på ett annat sätt och då kanske funnits kvar och hittills har jag haft tur.

Emma anser alltså att det krävs en hel del medvetet positionerande för att få stanna kvar inom akademien. Här vill jag åter dra paralleller till Eduards och Wahl. Emmas argumentation visar på att det inte räcker att meritera sig akademiskt, utan hon upplever att det finns ytterligare krav för att bevisa att man är värd en plats i akademien. Hon framhåller dock att familjebildning också är mycket viktigt i livet, viktigare än en professur i det långa loppet och gör det tydligt att det inte är alla familjesituationer som är möjliga att kombinera med forskaryrket och om man ställs inför det valet måste man veta hur man ska prioritera. I hennes resonemang finns en kritik av forskardiskursens krav på total hängivenhet. Hon pratar om att det finns en gräns för när man slutar göra de strategiska valen. Jag vill dock påstå att det egentligen handlar om att göra strategiska val enligt en annan logik än forskardiskursens. Om målet är att ha en god kontakt med sina barn, är det ofta strategiskt riktigt att gå hem från laboratoriet på kvällen. Emma gör det tydligt att det inte bara är kompetens som avgör vem som lyckas och inte, det krävs även strategi enligt forskardiskursen och till sist tur för att kunna vara diskursenligt strategisk när det gäller. De krav familjen ställer på en kan avgöra om man klarar sig inom akademien. Vilket slags familj man har och ens position inom familjen spelar roll för karriären.

Elias framhåller också vissa problematiska faktorer när det gäller vem som lyckas och misslyckas:

L: Vad är din upplevelse av den akademiska världen?

Elias: Ja det är det det, det är många upplevelser. Det erbjuder en stimulerande arbetsmiljö i mångt och mycket. Samtidigt som den fungerar, väldigt långt ifrån optimalt. Pratar vi om den akademiska världen, i stort, så är det ju en stimulerande, va arbetsmiljö och a att folk, drivs utav nyfikenhet på och att det ja, forskning är är, stimulerande sätt att att, söka svar på viktiga frågor. Tittar man på hur det fungerar i praktiken på lokala, platser, alltså möjligheter till att till att, bedriva forskning kanske i Göteborg eller på andra ställen i Sverige eller andra ställen där jag varit och besökt så så är ju, den akademiska världen, så är det ju andra, faktorer som styr än än ren vetenskaplig nyfikenhet. Pengar är ju ett viktigt inslag i hur man kan, förverkliga sin forskning och och, karriärvägar och tjänster och, sådär det är också ett sätt att, ss, ja, det fungerar väl kanske inte helt optimalt och, utan jäv, i alla på alla platser i världen.

L: Vad är det som inte är optimalt?

Elias: Resursfördelningen, på lokalt är, styrs ju av andra, mer, eller, vad ska man säga? Mindre transparenta faktorer styr alltså det det är väldigt mycket, att man ska lära känna rätt personer, rätt makthavare på plats, som gör att man antingen, lyckas ta sig fram eller inte lyckas ta sig fram, och bedriva forskning i den akademiska världen lokalt.

Samtidigt som det är nyfikenhet som driver forskningen framåt, så är det den som har pengarna som har makt att besluta om vilken forskning som skall bedrivas och Elias anser alltså att det i vissa fall snarare är personliga kontakter som avgör än vetenskapliga avväganden. Här finns paralleller med homosocialitetsbegreppet, man måste vara en i gruppen för att släppas in i gruppen.

Ella är kritisk till att det krävs mycket hårda armbågar för att ta sig fram inom akademien.

Ella: Sedan är det ju inte alltid kanske att det bästa nätverket finns inom den egna akademien. Eller kanske inte ens nationellt. Många kanske har sitt bästa nätverk internationellt. Så, men det här lokala slagsmålet som förekommer ibland det är. Det är ju väldigt dubbelsidigt, tror jag, inom, min bild av den akademiska världen, det är ju liksom otroligt, det är ju kreativ miljö och nytänkande och det händer mycket och det krävs ett samarbete samtidigt som man har den här andra biten då av de här negativa egenskaperna då när man, slåss, för att nå sina mål, ja det är, det är dubbelsidigt. Förvirrande ibland för man vet ju inte riktigt alltid vart man har människor heller. Så jag är ganska kluven, till den akademiska världen kan jag ju säga.

Hon menar att systemet kan ta fram de mest egoistiska sidorna hos människor i och med att konkurrensen är så hård om anslag, samtidigt som det finns mycket samarbete. Kritiken mot den rådande diskursen blir extremt tydlig i det här citatet.

Julia framhöll en äldre, manlig forskare vid den egna avdelningen som en förebild:

Julia: Han är en enormt duktig forskare och stor man, som är så stor så att han, han kan, låta yngre växa, om man nu säger så. Jag upplever ju att det är en, väldig, eh, armbågs känsla och mycket, mycket, mycket mörkt inom forskarvärlden också, måste jag säga. Det här som jag säger att jag tycker det är så roligt att forska jag tycker det är, vansinnigt roligt att forska men, det är väldigt mycket, mycket, många baksidor med forskningen också just med, eh hur eh, man lite motarbetar varandra för om det går för bra och så vidare. Även på relativt hög nivå.

Julia tyckte alltså att en person som stöttar och uppmuntrar sina kollegor och inte bara ser om sitt eget hus och trycker ned andra var värd att se upp till inom en värld som ibland kan vara egoistisk och småsint. Hon lade till att en av anledningarna till att den här mannen kunde vara så storsint kanske var att han egentligen var pensionär och således inte behövde konkurrera med de andra på samma sätt. Även här finns en kritik av forskardiskursens konkurrensfokus.

Ella tror att det hårda klimatet som ibland slår igenom kan bero på att akademien är en mansdominerad arbetsplats:

Ella: Jag vet inte. Ibland kanske m, ja, jag tror att, jag tror att den manliga världen är hårdare, på så, jag tror att man kan, jag kan inte konkret säga i och med att va varför men jag tror att män kan ha hårdare, vassare armbågar, än kvinnor. Eller också är det så att kvinnor och män slåss på olika sätt och här är det männens sätt som gäller jag vet inte riktigt.

L: Jaha ja nej för, det, det finns ju, påståenden om att, att kvinnor kör med, ganska effektiva vapen för att trycka ner varann ibland, så de

Ella: Och det kan ju vara så bara att man har olika vapen och eftersom det är, det är väl en tidsfråga hur länge det är mansdominerat, än så länge är det väldigt mansdominerat, med tanke på, könsfördelningen på studenterna och sådant, så kanske det inte kommer att vara, mansdominerat, så jättemånga år till, och då

kanske, vapnen kommer att bli, ett a några andra. Det är ju möjligt. För jag kan också tänka mig att, just det där som du sa att det är olika sätt att man, som man tar fram för att trycka ner varann.

Jag har tagit med det här citatet för att det så tydligt illustrerar en syn på diskriminering som något som mer eller mindre kommer att lösa sig själv när ”den nya generationen” tar över, samtidigt som det när man tittar lite noggrannare på det visar sig att så inte alls är fallet. Alldeles i slutet av kapitlet om universitetens historia i Europa nämner jag att andelen kvinnor på grundnivå vid svenska universitet var 40% vid slutet av 1950-talet. Det är nu 50 år sedan. Om villkoren varit lika för manliga och kvinnliga studenter borde vi ha haft i alla fall 40% kvinnliga professorer vid det här laget, eftersom de som studerade på grundnivå då gott och väl hunnit upp till professorsnivå nu.

I alla respondenternas beskrivningar så framstår forskaryrket mer eller mindre som ett kall, trots att bara en av respondenterna uttryckligen använder det ordet.

Emma: Så jag tror jag hade blivit forskare hur jag än hade vänt och vridit på mig. Det tror jag.

—

Julia: det är som min man han säger ibland att han är avundsjuk på att man kan, tycka att någonting är så kul eller sitt jobb är så roligt

Här syns likheten med munkar och nunnor. Arbetet är ett kall, det är nästan som att individen själv inte kan påverka vad som händer. Flera av respondenterna menar att det är mycket lätt att bli passionerad kring yrket och att det kan vara svårt att skilja mellan arbetstid och fritid.

Elias: När stänger man av hjärnan?

—

Emma: Det är väl det att man, säga, att man hela tiden, ställs inför nya utmaningar att ett svar, nästan alltid innebär en ny fråga, att när jag svarat på en fråga väcks det genast fem nya. Eh. Och det är väl det som är det roliga, någon sorts intellektuell utmaning. Och sedan så passar väl sättet att jobba mig alltså, en del, jag, säga så här för en del människor så är det kanske väldigt skönt att ha ett jobb mellan, åtta och fem och sedan går man hem och sedan så släpper man jobbet. Det är ju ett sätt att leva som, finns väldigt många fördelar med. Forskning gör man inte det med, man lever ju med det hela tiden. Och man blir lätt lite passionerad kring det man gör och det passar nog mig att ha jobb som, jag går och småklurar på även hemma när jag bakar eller leker med mina barn och gör det så, även om jag släpper jobbet på ett plan så finns det nog med, omedvetet, hela tiden, men på ett på ett positivt sätt, det är inte så att jag känner mig distraherad, men att jag ändå tror att jag, processar saker, eh, så. Jag får gå och klura på saker så, jag gillar att småpåta lite och klura och vända och vrida på saker och så... den stunden från det att jag har hämtat barnen till dess att de somnar då är jag nog väldigt bortkopplad från jobbet för att då, då är vi ute och leker i sandlådan och gör andra saker och då är jag då är jag bara mamma, liksom. Men sedan på kvällen när de har somnat och så då är, när jag påtar hemma så, då kan jag nog gå och tänka lite, på, olika saker jag vill göra och olika fynd och vad det kan betyda och så.

I citat av Emma ovan framgår tydligt en diskurskrock inom Emma mellan diskursen om den Riktiga Forskaren och den Goda Modern. Båda dessa ”roller” kräver total hängivenhet och att kombinera dessa två är inte enkelt. Genom att framhålla att hon trivs med att gå och fundera

litet grand hela tiden över sitt yrke, skapar hon sig själv som en Riktig Forskare. Dock kräver Modersdiskursen att hon sätter barnen i främsta rummet, så hon övergår till att berätta att när hon är med barnen så är hon helt fokuserad på dem. Hon säger först att hon går och ”småklurar” även när hon är hemma med barnen, men ändrar sig sedan helt till att säga att när hon är med barnen är hon ”bara mamma”. Denna glidning betyder varken att Emma är en dålig forskare eller en dålig mamma, det indikerar snarare att hon är mycket engagerad i båda områdena, glidningen visar på hur de två diskurserna kombineras, samexisterar och förhandlar om utrymme, allt i en och samma person och att denna samexistens inte är enkel för den enskilda personen.

Vad tycker familj och vänner?

Några av respondenterna har partners som också är akademiker och säger att det medför att deras partner har förståelse för deras arbetssituation. Några av de andra respondenterna uttrycker en upplevelse av att familjen inte alltid förstår vad de egentligen arbetar med. Två av respondenterna, Maja och Lucas, tror att deras familjer skulle bli väldigt stolta om de blev professorer.

Maja: Ja, ja. De tycker att det är jättepositivt. Så om jag ska prata om mina föräldrar de är jättestolta, till och med nu och sedan om jag ska bli professor det säkert blir någonting att de ska prata om detta med andra familjer och så att ”Vår dotter har blivit professor” typ.

—

Linnea: Vad tycker din familj om dina ambitioner och int inte bara liksom, föräldrar och om du bor med någon eller några utan, även såhär nära vänner, hela den, den utökade familjen?

Lucas: Ja. Nämen de tycker väl det är, inget konstigt tror jag. Min, alltså, man kunde se vid disputationen till exempel då var ju den här utökade familjen närvarande, och de flesta tror jag tyckte det var en ganska konstig tillställning i och med att de aldrig hade varit i den här akademiska världen tidigare, att man ska sitta där och liksom bli ifrågasatt typ i två och en halv timme sådär och sedan, sedan så kanske man inte kan svara lika bra på allt som man får fråga men ändå så blir man godkänd och så, alltså, det kan ju vara svårt för en utomförstående att, att förstå det här, akademiska spelet. Det tror jag de tyckte var lite konstigt. Och sedan så tror jag inte de helt förstår det här med docent och vad det egentligen är att det egentligen inte betyder någonting, såhär. Ehm. Men sedan så är det väl lite kul, om det nu skulle bli så att jag blir professor då, så är det väl kul att ha en professor i familjen och så. Tror jag.

Linnea: Det är något

Lucas: Det sitt det är ju ändå en, en sådan här titel som väger tungt i samhället liksom.

Maja tror alltså att hennes föräldrar säkert skulle skryta med sin dotter professorn, och Lucas tror att familjen skulle gilla det eftersom professorstiteln har en viss status i samhället, samtidigt som han tror att hans familj nog inte riktigt förstår det akademiska spelet och att till

exempel docenttiteln ” egentligen inte betyder någonting”. Uttalandet visar på ett glapp mellan universitet och ”samhälle”, som blir problematisk ur samhällsperspektiv med tanke på att universitetet är en del av samhället och som ”skapare av kunskap” har en viktig roll i detsamma. Detta glapp är även problematiskt ur akademisynvinkel eftersom det anses viktigt att sprida sina resultat och slutsatser, inte bara inom akademien utan även utom den. Detta diskuteras vidare i kapitlet ”Nätverk och att ta intryck av andra” nedan. Övriga respondenter tror att deras familj och vänner förhåller sig ganska neutrala till deras yrke, men att de självklart tycker det är bra att respondenterna trivs med sitt arbete.

Emma: Nej det är nog ingen som, säger varken hit eller dit om det det är mitt, yrkesval, utan, det de skulle ha synpunkter skulle väl vara om de tyckte att jag gjorde, felval på bekostnad av, andra. Om de tyckte att jag gjorde val som på något sätt påverkade, framförallt min nära familj då mina barn och min man väldigt negativt kontinuerligt. Då skulle de tycka, då skulle de ifrågasätta det slutmålet, det skulle de nog göra. Eh, med all rätt, det är ju det som nära vänner ska kunna diskutera och nära familj ska kunna, prata om. Eh, men, så länge, vad jag vill är ju mitt liv och det tror jag inte de har några synpunkter på, vad jag har, vare sig mitt yrkesval eller vad jag kan se som någon sorts slutposition, det, det är mitt val och det får jag stå för. Så det är ingen av dem som har några, vare sig, alltså, absolut inte något negativt och, jomen det är väl bra om det blir bra, men om jag är lycklig med någonting annat så tycker de det är bra också det handlar ju om, mitt personliga välbefinnande, och en omsorg kring det tycker jag, snarare än vad det är för titel, det landar i. Om jag är lycklig och mår bra och, så va och mitt liv verkar vara bra och lyckligt så tycker de det är bra.

Ella: Ja jag vet inte riktigt. De är väl, eller om man tänker min sambo, de är väl, positiva så fast samtidigt så är det ju, jag tror inte att han skulle varit positiv om, om jag hade fortsatt jobba som jag gjorde under min doktorandtid, då jobbade jag oerhört mycket, och, det är väl kanske, för att ha varit, om man skulle ha snabbat på sin karriär efteråt vilket man då bör göra och, konkurrera om, medel och sådär så, är det väl så att, då hade han nog inte varit så positiv för då hade ju inte, vi haft, någ då hade ju de varit försummade mycket mer. Nu eftersom jag då har, valt att stå tillbaks, karriärmässigt, så är ju inte familjen så försummad, m, så han ännu tycker att det är, spännande och viktigt det man gör och det tycker jag ju de flesta gör men, jag känner ju att, jag jobbar ju inte så mycket som, kanske man bör göra som en framgångsrik forskare, och då tror jag att de hade tyckt att jag försummade dem.

Både Emma och Ella tror alltså att deras familj och vänner inte hade förhållit sig så positiva till yrket om de hade försummat sina respektive familjer. Ingen av de manliga respondenterna ger uttryck för någon liknande oro för att familj och vänner skulle känna sig negligerade. Dock har som nämns ovan en av de manliga respondenterna, Lucas, gjort en tydlig uppgörelse med sig själv om att skilja på arbetstid och fritid och inte låta arbetet ta över fritiden.

Forskning och föräldraskap

Flera av respondenterna menar att det är ett problem eller i alla fall ett potentiellt problem att de flesta disputerar ungefär i den ålder då de skaffar barn, och att det är svårt att kombinera

småbarnsåren med de år då man ska hitta sin egen forskningslinje och profilera sig inom sitt fält. En av de manliga respondenterna tyckte dock att det passade väldigt bra att ha småbarn och vara föräldraledig under tiden runt disputationen, eftersom det var en tid med lagom mycket ansvar och att vissa arbetsuppgifter kunde skötas på distans.

Elias: Första barnet passade det rätt så bra i tiden, det var medan jag var doktorand, slutet av tiden som jag var doktorand, så att, det det passade bra i tiden. Andra barnet var precis när jag hade disputerat så det det, kändes inte heller som att jag, liksom tog tid från någonting annat jag hade ganska, klart jobb och och och, lagom begränsat ansvar jag kunde göra tillräckligt mycket, på distans

En annan av de manliga respondenterna tror att kravet på att man ska göra sin postdoc utomlands försvårar familjebildningen och att uppluckringen av det kravet underlättar för dem som vill vara föräldrar.

Oscar: Ja just för jag just om du vill nu om det är syftet med alltsammans är just att komma åt, skillnaden mellan män och kvinnor så tror jag att det är en viktig faktor, att, att det fortfarande är så att kvinnorna är hemma mer. Och i som vi pratat om det här, tidsspannet på fem år, att ska man då ha, ha ett eller s och de flesta får ju barn alldeles innan eller alldeles, eller ofta ja i alla f, jag har inga siffror men jag upplever det som att det många får barn alldeles innan eller strax efter man disputerar. Och om man då ska man ha, ha barn där, och göra alla de här andra sakerna jag sa, komma på den briljanta idén

L: Publicera en massa, grejer.

Oscar: Publicera en massa, och så ska allting vara klart, plus att det, för det andra är ju som vi inte som vi inte pratat så mycket det är just, karriären är ju, man disputerar och sedan är det ju den här postdocperioden och sedan kommer man då liksom in i forskarassistent och och det har ju varit väldigt mycket väl luckrats upp lite tror jag men det är ju ändå f fortfarande så att man de vill att man ska åka utomlands också. Och allt det där blir ju väldigt mycket mer komplicerat om man har barn. Och, vilket då i och för sig gäller både män och kvinnor, men det är ju ändå, det är ja är ju ändå fortfarande så att, i de flesta fall så är det kvinnan som, är hemma med barnet.

L: Akademin är inte riktigt anpassad efter familjer?

Oscar: Nej. Inte alls. Precis, det är, sant.

L: Kan du se någon förändring där?

Oscar: Ehm, eh, ja det enda nu var väl det där ja, nya som Vetenskapsrådet har nu sedan något par år, att man kan ju gö, att man kan söka pengar från dem för att vara i Sverige och göra postdoc, även om det fortfarande är så att man ska byta, fakultet och universitet och vad det är. För innan har det varit, helt hysteriskt att alla måste, åka utomlands och sådär.

L: Varför, måste man göra sin postdoc någon annanstans?

Oscar: Ja idén är väl att man ska se en annan miljö, att man inte ska, bara gå i de här, för det bli ju ändå lite så att om man är på samma ställe så är det oftast, det är samma, idéer som cirkulerar och, det är samma metodik och det är samma, så att idén är väl att man ska, och samma människor så att idén är väl att man ska lära sig nya saker, få nya idéer, träffa nya människor, på det sättet. Och det är väl en, hyfsat bra tanke men, just för familjer så är det, svårare.

Några av respondenterna, både kvinnor och män, tar upp det faktum att mammorna oftast är hemma mer med barnen än vad papporna är som en sak som kan försvåra för kvinnliga forskare, eftersom det gör att de inte får skrivit lika många artiklar.

Emma: För det är ju just inom karriär så är det ju klart att, man spelar inte riktigt på samma villkor när man är gravid, och när man är, ammar, alltså det är ändå så att, som kvinna så är man ju i den här, mellanpositionen det är också de familjebildande åren. Och nu har jag en man då som vi har delat väldigt lika, men det är ändå jag som, varit gravid. Och som varit trött och som mått illa och som, inte kunnat se mina tår, en period alltså, och det är ändå jag som har ammat, och som varit väckt på nätterna, alltså, och däri finns det en ojämlikhet som aldrig går att ta bort för vi, biologiskt kommer den alltid att finnas, och därför så är det väl rimligt att kvinnors, väg till en professur tar längre tid än mäns, därför det finns en period där män, kan jobba mer, effektivt än kvinnor för att man, helt enkelt är tröttare och mår mer illa. Och läcker mer råmjölk, alltså och det, och någonstans så, kommer man aldrig ifrån det. Och det är väl bara det att man, att man faktiskt kanske, ser föräldraledighet som en merit. Att man faktiskt tycker att, att det kan vara bra, att man faktiskt även att man s, uppgraderar till exempel pappaledigheten som en merit man säger ”Men vad bra att du har varit pappaledig”, i stället för ”Vad bra att du publicerade två paper mer, drog in en miljon till”, vilket ju är det som akademien mäter.

Emma uttrycker här en åsikt om att det kanske är nödvändigt att det tar längre tid för den kvinna som väljer att föda barn att bli professor, eftersom det tar tid att vara gravid och eftersom män slipper det så kan de arbeta mer effektivt under den tiden, men säger samtidigt att föräldraskap borde ses som en merit. Här finns en kritik av att kompetens bedöms på så få grunder. Ingen av de respondenter som har barn tycker att de gjort fel som valt att vara föräldralediga, utan tycker snarare att det skulle ha varit fel att inte vara hemma. Inställningen till hur och om föräldraskapet påverkat dem i deras yrkesliv varierar dock.

L: Blir man en bättre forskare av att vara förälder?

Emma: Absolut.

L: Varför då?

Emma: Därför jag tror att man får ett, perspektiv på det man gör, och man, man måste ta ett steg tillbaka för man måste faktiskt fokusera på annat, man kan inte vara här, från åtta på morgonen till midnatt varje dag. Vilket man väldigt lätt är för man blir lätt passionerad kring det här. Men jag tror att, man blir en, kanske en bättre medarbetare. Visst tar forskningen stryk ett par år för man tänker väldigt mycket på annat, men jag tror man blir en bättre medarbetare och en bättre chef på många sätt och man har, man lär sig att hantera, situationer, med barn omedelbart, på ett sätt så jag tror att man lär sig mycket om sig själv, när man är föräldraledig och man lär sig mycket om, andra individer man kommer nära andra individer på ett sätt som man inte gör annars och jag tror att det, kan vara en fördel. Det är i alla fall ingen nackdel, att ha varit det. Vilket, om man bara tittar på hur många paper man har producerat under ett visst antal år, så blir det en nackdel.

L: Ja.

Emma: Hur många anslag har dragit in under fem år så blir det en nackdel. Och där tror jag att jag skulle, jag skulle önska att man faktiskt också vägrade in, föräldraledigt, i den mån man nu faktiskt har haft en sådan, familjesituation, att det har varit aktuellt och faktiskt tycker att det är en, bra sak. ”Ah, du har inte dragit in så mycket pengar men du har varit pappaledig ett år så det, får vi sätta i relation till detta då” på något sätt så att det lyfts, för det tror jag att det, kan behövas. Faktiskt.

Emma menar att man definitivt blir en bättre forskare av att vara förälder av flera orsaker, dels för att man får distans till och därmed perspektiv på sitt arbete eftersom man tvingas fokusera på något helt annat, dels för att man i umgänget med barn tvingas lära sig att hantera olika situationer som plötsligt dyker upp och dels för att den personliga utveckling som man genomgår gör en till en bättre kollega och chef.

Elias ser dock ingen direkt yrkesmässig fördel med föräldraledigheten, trots att även han påpekar att föräldraskap medför en personlig utveckling som han inte tycker man ska hoppa över bara för att det sinkar ens yrkeskarriär.

L: Det, du känner inte att du, har, förlorat forskningstid?

Elias: Nej. Nej, absolut inte. Även om jag har gjort det så har det inte känts som att jag har prio prioriterat fel sak när jag har varit med mina barn det är liksom, det hade känts, tvärtom om jag inte hade varit med mina barn kan jag säga.

L: Har, kan, hjälper det dig i, ditt jobb att du har, varit hemma med barn?

Elias: A jag jag har ju svårt att säga att det hjälper mig i mitt jobb och ge något konkret exempel men jag a att att spendera tid och vara en kanna att man blir en, pappa som är närvarande och en förälder som som, finns där för sina barn det är ju en personlig utveckling som jag tycker alla ska, genomgå i stället för att, se det som någonting som, tar tid från något annat som man, bedömer viktigare.

Det här skulle kunna visa på en större skillnad i inställning till yrkeskarriären mellan kvinnor och män. Eftersom den kvinnliga kroppen är så enormt svår att kombinera med den akademiska världen och akademisk kvalitet (jämför Eduards), och det är sällan den kvinnliga kroppen blir så tydlig som just i föräldraskapet, så måste kanske de kvinnor som väljer att vara kropp (bli mödrar) vara desto tydligare med att det är till gagn för deras akademiska karriär. Eftersom det fortfarande i vårt samhälle finns en diskurs om att kvinnor egentligen helst vill vara hemma och vara mammor, så måste de kvinnor som inte vill förknippas enbart med moderskapet utan vill vara något mer, till exempel skickliga forskare, övertyga omvärlden om att moderskapet inte alls gör dem till mindre forskare, utan snarare tvärtom. Männen är inte lika starkt förknippade med sin kropp i och med faderskapet, det är till och med så att ett yrke ingår i diskursen om vad en far är. Det är inte så länge sedan vi hade familjelön i Sverige, en lön som gick till mannen som antogs vara familjeförsörjare, medan de kvinnor som arbetade inte ansågs behöva en särskilt hög lön eftersom de antogs arbeta enbart för sitt eget höga nöjes skull och inte alls för att sätta mat på bordet åt någon familj, alternativt sågs kvinnans arbete som mannens misslyckande att tjäna nog.

Att kombinationen Forskare och Mor är problematisk visar sig också i ett par av svaren på intervjufrågan om respondenten hade någon akademisk idol, en person som inspirerat henom mycket i sitt arbete eller på annat sätt betytt mycket för respondentens akademiska utveckling. Två av de kvinnliga respondenterna nämnde då kvinnliga forskare som kombinerat forskning och moderskap och visat att det var möjligt.

Emma: ... det är klart att som kvinna så kan man tycka sådana som Marie Curie då, till exempel, eh, som faktiskt var mamma och som, hade ett par år då hon faktiskt prioriterade sina barn, vilket om man läser biografien uppenbart gav upphov till ett antal gräl med maken men det, det kan jag inte känna igen mig i då, men det är klart att en sådan kvinna är en förebild, för att hon också kom i en tid när det var mycket svårare för kvinnor att göra karriär och hon fick slåss väldigt mycket för sin position det är klart att det blir en sorts, förebild på sitt sätt alltså någon sorts så, någon man beundrar, så och det finns ju många, men det jag tror jag överhuvudtaget kan beundra folk som fått slåss för, för sina rättigheter, att få, säga det man vill och tro det man vill och, få vara den man är och det är nog inte kanske nödvändigtvis inom forskarvärlden, de idolerna finns, det finns ju många starka, personer, inom historien kanske inte då minst kvinnor som då har haft en, en lagligt sett underordnad position, och som har fått slåss...

Emma tar upp Marie Curie som en förebild eftersom hon var en av de första stora kvinnliga forskarna i modern tid och detta utan att ge upp att vara en mor. Detta att visa att det går att kombinera forskning och moderskap tyckte respondenten var viktigt, särskilt som Curie enligt Emma fått utstå kritik för att hon valde att prioritera barnen under en tid. Den andra respondenten, Maja, nämnde en lärare vid det universitet där hon gått sin grundutbildning, som också visat att det går att kombinera forskning på hög nivå och moderskap. Maja upplevde att det inte var självklart att kvinnor kunde vara dedikerade forskare samtidigt som de har familj, eftersom kvinnor har många andra uppgifter förutom yrket, till exempel större ansvar för hemmet, men att den kvinnliga forskaren hon mött under grundutbildningen hade bevisat att det var möjligt för en kvinna att ha både forskningen och familj.

Att två av kvinnorna lyfte fram personer som bevisat att det går att kombinera forskning och moderskap tyder på att det fortfarande inte är självklart att det är en möjlig kombination. Detta leder till potentiella problem för kvinnor som vill arbeta med forskning, eftersom det finns en stark koppling mellan Kvinna och Moder, eftersom de flesta kvinnor är potentiella mödrar. Denna koppling kan leda till att en kvinna själv har svårt att se sig som framgångsrik forskare om hon inte är beredd att ge upp eventuella drömmar om barn, samtidigt som det riskerar att påverka hur lärare och annan universitetspersonal ser på kvinnliga studenter⁶⁷. Om man ser en kvinnlig student som en potentiell mor och alltså som icke-potentiell professor, riskerar man att bortse från studentens akademiska kompetens och att inte uppmuntra och stödja den studenten lika mycket som en manlig student med samma kompetens.

⁶⁷ Jfr. Börjesson och Meyer.

Osäkra arbetsförhållanden, kort planering

Flera av respondenterna är kritiska till frånvaron av anställningar för forskare mellan disputation och lektorat/professur. De korta tidsperspektiven menar respondenterna påverkar forskningen negativt, eftersom det blir omöjligt att planera för längre projekt. Detta leder till att det blir svårare att säkerställa resultaten statistiskt, och det leder även till personalproblem, eftersom det är svårt att behålla medarbetare när det inte går att anställa dem. Att tvingas sätta in ny personal i arbetet leder till ökade ställtider och ses som ett slöseri med resurser. De korta tidsperspektiven och kravet på att ständigt presentera resultat påverkar även vilka forskningsprojekt man väljer att satsa på:

Oscar: ...därför tror jag att den här tidspressen gör att man i stället väljer saker, där man får resultat, oavsett

Istället för att satsa på projekt som tar tid och som inte säkert kommer att nå några resultat som går att rapportera på en gång, men som å andra sidan skulle kunna medföra stora förbättringar, så väljer forskarna i högre utsträckning säkra projekt som man är säker på kommer leda till resultat som man kan visa upp för finansiärerna.

Flera av respondenterna tar också upp att de tycker det är underligt att de kan vara handledare för doktorander, som förväntas arbeta i projekt i fyra år, när de själva kanske inte vet om de är kvar nästa termin.

Julia: Ja, det är ju oerhört svårt det det liksom det, nästan lite, paradoxala i det hela jag sökte, i eh, ja för ett år sedan då att få en, projektbunden forskar, eh, en projektbunden doktorandplats, och fick det, och det är ju väldigt, jättebra och prestigefyllt men sedan å andra sidan så tänkte jag liksom att det det här är ju helt otroligt här har jag fått jag en, doktorand som jag skall jobba med i fyra år men jag har själv ingen anställning eller, inget förordnande nästa sommar...

Linnea: Så rent om man om man, spekulerar lite så skulle det rent teoretiskt kunna bli så att den här doktoranden, får, byta handledare mitt i sitt jobb. Hur hur, nu har ju inte jag doktorerat så jag vet inte, är det svårt? Blir det problem för doktoranden då?

Julia: Ja alltså. Ja, det är klart att det blir problem för doktoranden eftersom, idag så är det ju uppbyggt runt min forskning, och mina projekt

Att ha doktorander ses ändå som en sorts vink om att man antagligen kommer få vara kvar åtminstone till doktorandens disputation, eftersom doktorandens arbete beror på handledarens arbete och det blir mycket krångligt att byta handledare mitt i avhandlingen. Respondenten William tar upp det underliga i att de flesta lärarna på hans avdelning saknar fast anställning. Universitetet är fullständigt beroende av forskarna/lärarna i "mellanskiktet", men de får ändå ingen tillsvidareanställning. Elias ser dock inte tillsvidareanställningen som ett mål i sig:

Elias: jag tror inte att fastanställningen i sig är målet utan det är nog fastanställningen, plus en enenenen grundfinansiering för den verksamheten man tänker sig. Jag tror inte att en fast anställning, med undervisning som bas, är en bra form för anställning, är en bra forskaranställning. Det betyder att man får spendera en stor andel av sin tid att undervisa, och, jag tror att det är bättre att man separerar de två verksamheterna litegrann, att man då antingen är lärare, eller forskare med en grundfinansiering på längre tid. Det är det är, aa, att sträva efter någon form utav fast anställning, är kanske inte det som gör en bra forskare i slutänden utan det är snarare att man ser att man har, forskningsfinansiering över längre tidsperioder om man hade ett grundanslag på tio år, så visste man att, under de tio åren då skulle man kunna, ta risker i forskningen, oavsett om jag spenderar tid, på Sahlgrenska akademien eller om jag, är på Karolinska institutet eller på något annat forskningsinstitut i världen, det tror jag är en mindre, har man bedömts vara en så kompetent forskare att man ska ha ett sådant långt, forskningsanslag så kommer man alltid att få en tjänst tror jag.

Elias ser alltså snarare ett behov för forskaren att veta att hen har till exempel tio års finansiering, men tycker inte att det nödvändigtvis måste innebära att dessa tio år ska tillbringas på samma ställe, bara att de tio årens finansiering finns så att det är möjligt att ta lite risker i forskningen.

Respondenterna är ganska överens om att forskarvärlden är en tuff värld och flera av dem säger att man måste vara stark för att bli kvar. William problematiserar detta och tar upp att de osäkra anställningsförhållandena kan leda till en utsortering av folk som inte är baserad på vetenskaplig kompetens, utan snarare beror på vem som tål stress bäst. Den ständiga osäkerheten, tror han, kan leda till att de som lätt oroar sig väljer andra karriärvägar, medan personer som kanske inte är bättre forskare men som har ett lugnare temperament, blir kvar. Utsorteringen riskerar alltså att baseras på helt andra saker än forsknings- och lärarkompetens. Detta problem anser han inte finns bland de riktigt skickliga forskarna, eftersom de får sin finansiering ordnad genom Vetenskapsrådet och andra organ, men på snäppet under, de som är bra men inte bäst i världen, tror han att det sker en onödig kompetensförlust för universitetet.

Nätverk och att ta intryck av andra

Respondenterna är medlemmar i olika nätverk, delvis beroende av vilken inriktning deras arbete har, och ser olika fördelar med nätverken. De olika nätverken på olika nivåer har olika funktion, men alla är viktiga. Det lokala samarbetet påverkar det dagliga arbetet mest, men att ha kontakter med andra forskare på andra platser, nationellt och internationellt, framhålls också det som viktigt, eftersom det kan ge nya perspektiv på den egna forskningen. Förutom att få nya infallsvinklar och ta intryck av andras metoder, så nämner flera av respondenterna

också att det är lättare att ringa eller mejla någon som man har haft kontakt med tidigare om man upptäcker att man behöver veta mer om ett angränsande forskningsfält.

En annan viktig aspekt av nätverkandet som tas upp är vikten av att sprida sin forskning.

Linnea: Vad, du nämnde förut lite om att man behövde ha publicerat ett visst antal och handlett doktorander vad är det mer som krävs för att bli professor?

Julia: Ja det handlar ju om att du, du kan ju inte bara sitta på ditt rum själv, att du ska ju samverka med andra forskare och ha ett, ett brett, nätverk inte bara lokalt utan även nationellt och internationellt. Det ser jag som en väldigt viktig del.

Linnea: Varför då?

Julia: För att är du en enstöring så forskning handlar ju om att sprida ut budskapen och eh sedan också att sammanföra och tvärvetenskap och translationell (sic) forskning är de mest populära orden inom, forskningen idag i alla fall här är det väldigt populärt. Och det innebär ju att man måste, man måste samarbeta över gränserna för att det ska bli bra forskning.

Julia menar att det inte går att sitta för sig själv och forska, utan resultaten måste spridas och begrepp som "tvärvetenskap" och "translationell forskning" är viktiga. Elias menar att om man inte kan producera kunskap som är intressant för andra, så har man använt allmänna medel fel, så det är viktigt att kunna sprida sina resultat till andra forskare.

L: Men det är viktigt att bli citerad?

Elias: Jaa det är det ju alltså det är ju viktigt att den den vetenskapen den forskningen som man bedriver, når ut till en bredare publik. Blir man inte citerad så är det ju ingen annan i världen som bryr sig om det man gör och då använder man ju publika medel på ett, dåligt sätt i mina ögon. Så det är ett viktigt, instrument för att värdera hur, bra man är på att, föra ut de vetenskapliga rönen man kommer fram till till till andra forskare helt enkelt.

—

L: Du nämnde förut, att, det var viktigt att bli citerad för att, jag kommer inte ihåg exakt hur du formulerade dig men, för att man får offentliga medel till sin forskning och då är det viktigt att forskningen är relevant.

Elias: Ja eller det ja mm. Visst. Det är viktigt att nå ut med sin forskning, det är det jag menar, a att jag menar, forskning som inte, som inte syftar till att, bli så bred så att den kan nå andra vetenskapsgrenar tenderar ju att bli ganska isolerad och få mindre betydelse. Alltså, man når inte lika lätt resultat om man borrar väldigt djupt, precis där man står om man säger så va det gäller att, simma upp till ytan höll jag på att säga och och se vad som pågår i närliggande forskningsområden eller vetenskapsområden. Och kunna, dra nytta av av framsteg som som sker i i om det så är en, teknikrelaterad utveckling att nya metoder tas fram som man kan använda för sin egen forskning el, eller om det är, är upptäckter i i, närliggande forsknings alltså basal grundforskning som som som, tillåter en att, dra någon form av slutsats om det problemet man studerar själv.

I båda Elias uttalanden kommer vikten av att bli citerad in, eftersom forskning som citeras är intressant för andra forskare och alltså kommer till användning. Respondenten menar också att det är viktigt att lyfta blicken från den egna forskningen och se vad andra har för sig, eftersom forskning som fokuserar för mycket på djupet på ett enda ställe, lätt blir introvert och ointressant för andra.

Lucas säger att det är viktigt att kunna förklara även för människor utanför akademien vad forskningen får för resultat och visa att de är användbara, för att motivera användningen av allmänna medel.

Lucas: Alltså de allra flesta, är ju faktiskt anställda av allmänheten, i och med att det är skattepengar som de flesta av oss är anställda på, och då så tror jag att det är viktigt att, allmänheten förstår att det som vi håller på med, och att det, är, av betydelse. Annars så kan man ju tänka sig "varför ska vi betala pengar till det här? Förstår ju inte ens vad ni håller på med." Den dialogen den tror jag, måste bli, bättre.

Den "tredje uppgiften" för universitetet innebär att forskarna skall sprida sina resultat och förklara för "allmänheten" vad de håller på med. Lucas är kritisk till att akademien kan vara alltför dålig på den delen, så att det blir svårt för "allmänheten" att förstå vad akademien sysslar med.

Elias framhöll en tidigare Nobelpristagare, Max Perutz, som en förebild:

Elias: ...en, före detta nobelpristagare, som eller ja före detta han är han han är död nu men han var nobelpristagare, Max Perutz hette han han var extremt duktig på, dels på att skriva, alltså, konkretisera, sin vetenskap för en större allmänhet, och dels var han, väldigt visionär när det gällde att använda nya tekniker till att studera biologiska system alltså han, han var den som, började alltså, bestämde sig för att använda röntgenkristallografi för att kristallisera biologiskt aktiva, relevanta molekyler så det är där, därför vi hittade strukturen för DNA vi vet, strukturen för många proteiner idag hur man kan på det sättet hitta, eh, inbindnings-, -säten för för läkemedel och annat på proteiner som man ska då, på något sätt, påverka deras funktion och, ja det, så att han var en väldigt sådan, många sa att det var omöjligt det han trodde på, tidigt va och ändå stod han på sig, byggde sig ett stort laboratorium i Cambridge och och, han var betydelsefull just för att han hade, insikter och kunskap som u utöver andra människor så han to han han han såg inte begränsningar utan möjligheter. Och det, det tycker jag är, något att inspireras av.

Linnea: Är det viktigt som forskare det att se, möjligheterna och inte begränsningarna?

Elias: Ja jag tror det jag tror att det är jätteviktigt att att man, att man är öppen och tar till sig dels nya tekniker och dels, vågar ifrågasätta, bestämda, tidigare rapporterade rön alltså, ah, att man inte låser in sig och säger att "Det här vet vi det kan vi inte rucka på" utan, mm.

Det som Elias ser som föredömligt hos Perutz är alltså dels att han var mycket duktig på att förklara sin forskning och sina resultat för en vidare allmänhet och dels för att han utvecklat nya forskningsmetoder, trots att omvärlden varit kritisk. Perutz visade prov på ett nytänkande och en envishet som Elias ser som viktig för forskningens utveckling, eftersom ifrågasättande och öppenhet för nya infallsvinklar är nödvändigt för att inte stanna i inkörda spår.

Elias nämner att en annan positiv sak med nätverk är att de ger möjlighet att låta doktorander åka iväg och delta i forskning på andra ställen i världen, vilket leder till att de får nya intryck och lär sig nya metoder, vilket är bra för forskningen på den egna avdelningen.

L: Vad får du ut av de nätverken då?

Elias: Ja det, man utbyter, vetenskapliga rön på ett tidigt stadium kanske innan de är publicerade man man, lär sig tekniker av andra människor, när det gäller att att, kan, kan låta doktorander åka iväg och och,

besöka andra laboratorier, de dels för att det är stimulerande att se hur man jobbar på andra ställen och dels för att de kan lära sig, något nytt när de är borta. Så det är liksom en möjlighet att att, bredda sin verksamhet om man säger.

Emma tar upp vikten av att träffa personer från andra institutioner och kurser:

Emma: jag tror att den riktiga frukten och det riktiga utfallet av Future Faculty kommer man se om tio-femton år när de här, de som då var med i Future Faculty och som, gick på informationsträffarna och träffade andra kollegor att, när de nätverken det som då blir kvar av dem, som kommer då finnas kvar om tio-femton år det tror jag är den, den stora vinsten för akademien, med Future Faculty, faktiskt. Att man har skapat de nätverken, bredare än vad man gjort om man bara varit på sin egen institution och träffat sina gamla kursare och kompisar, så hittar man nu, nya kollegor man aldrig hade träffat annars.

Julia nämner att något som är viktigt är att även träffa människor utanför akademien för att få distans till det man gör.

Julia: vi umgås inte enbart med personer som är inom akademien. Eh. Det är ju en del så men inte, fullt ut och det är väldigt skönt, för få får man lite distans till det också. Det tror jag är jätteviktigt

Alla respondenter verkar överens om vikten av att ta till sig andras forskning och att resultat och ny kunskap är till för att spridas så att den kommer till nytta. Även akademien i stort verkar anse att det är viktigt att ta till sig nya perspektiv och metoder och att sprida sina forskningsresultat, bland annat genom krav på att man ska göra sin postdoc utomlands, även om just det kravet håller på att luckras upp. Vi återkommer till ett citat av Oscar:

Oscar: Ehm, eh, ja det enda nu var väl det där ja, nya som Vetenskapsrådet har nu sedan något par år, att man kan ju gö, att man kan söka pengar från dem för att vara i Sverige och göra postdoc, även om det fortfarande är så att man ska byta, fakultet och universitet och vad det är. För innan har det varit, helt hysteriskt att alla måste, åka utomlands och sådär.

L: Varför, måste man göra sin postdoc någon annanstans?

Oscar: Ja idén är väl att man ska se en annan miljö, att man inte ska, bara gå i de här, för det bli ju ändå lite så att om man är på samma ställe så är det oftast, det är samma, idéer som cirkulerar och, det är samma metodik och det är samma, så att idén är väl att man ska, och samma människor så att idén är väl att man ska lära sig nya saker, få nya idéer, träffa nya människor, på det sättet. Och det är väl en, hyfsat bra tanke men, just för familjer så är det, svårare.

Det som är avgörande för hur kompetent en forskare anses vara är hur hög impact factor hen har, vilket alltså anses vara ett mått på hur intressant forskningen är för andra utifrån antagandet att den forskning som citeras mycket är mycket intressant. Överlag finns alltså en stark diskurs om det positiva i att kommunicera, sprida kunskap och interagera med andra för att få nya intryck och lära sig nya saker för att kunna se på sitt eget arbete på ett nytt sätt.

Forskaryrkets fördelar och nackdelar

Respondenterna beskriver den akademiska världen som mycket tuff, hård och konkurrensinriktad men samtidigt oerhört rolig, intressant, och givande. Det ställs höga krav på dem som vill arbeta med forskning och hela forskarens familj påverkas av arbetet. Samtliga respondenter säger att de valt det här yrket för att det är så roligt. Flera av dem har en akademisk yrkesutbildning i grunden, men har efter olika lång tid som aktiva inom respektive yrke valt att återvända till universitetet för att i stället utbilda sig till forskare och därefter forska.

Det som framhålls som forskaryrkets fördelar är den intellektuella utmaningen (nyfikenhet och fantasi till att hitta på nya frågor framhålls av flera respondenter som mycket viktiga egenskaper), att det är spännande, friheten att själv bestämma exakta arbetstider och vilka frågor man ska arbeta med, att det hela tiden kommer nya frågor, förhoppning om att ens forskningsresultat kommer leda till någon nytta, att förstå mer om hur människan fungerar, att resa runt världen och träffa intressanta människor och att se sitt namn i tryck. Samtidigt framhålls yrkets nackdelar: De osäkra arbetsförhållandena, osäker finansiering, en hierarkisk struktur som medför att det i all frihet finns ett stort beroende av dem som befinner sig högre upp i hierarkin (både när det gäller möjligheter till personligt avancemang inom hierarkin och när det gäller den egna ekonomin, i och med att de ekonomiska förutsättningarna kan ändras uppifrån utan större förvarning), protektionism och vi-och-dem-tänkande, att organisationsstrukturerna kan vara lite ogenomskinliga samt den tidspress som finns i och med att man samtidigt ska sköta forskning, undervisning, klinisk verksamhet, ”tredje uppgiften”, söka anslag och redovisa för anslagsgivarna vad man fått gjort för deras pengar.

Sammanfattning av intervjuernas Forskarbild

I intervjuerna målas alltså en bild av idealforskaren upp. I intervjuerna växer en berättelse om Forskaren fram. Forskaren drivs av passion för sitt arbete. Forskaren är fokuserad på, för att inte säga absorberad av, sitt arbete. Forskaren arbetar övertid. Forskaren tävlar ständigt mot andra Forskare om vem som har skrivit flest artiklar och blivit mest citerad. Forskaren tar intryck av andra när det gagnar Forskningen, men gör ännu mer intryck på andra. Forskaren arbetar under osäkra anställningsförhållanden. Forskaren får inte ut någon särskilt hög lön.

Forskaren har jätteroligt. Forskaren är en mycket speciell person. Det är bara en mycket specifik grupp människor som klarar av att vara Forskare. Den som inte är tuff nog, stresstålig nog, faller ifrån, liksom den som inte lyckas hålla sig väl med rätt personer i den akademiska hierarkin eller den som på grund av omständigheter utanför akademien tvingas till diskursenligt icke-strategiska beslut vid fel tillfälle. Forskaren har nästan oändliga mängder tid och energi att lägga på Forskningen och behöver inte ta så mycket hänsyn till något annat än Forskningen. Forskaren vill inte göra så mycket annat än att Forska, eftersom det är så kul.

Samma berättelse om Forskaren finns i universitetens historia, även om den där berättas på ett annat sätt. Där är det berättelsen om undervisning och studier i kloster, som följs av katedralskolor, som blir universitet, men som hela tiden är kyrkans och överklassens affärer (även om kyrkan efterhand får mindre och mindre att säga till om och i takt med det verkar kvinnornas från början ganska lilla utrymme minska, även inom kyrkan). I intervjuerna beskrivs en viss människa, i idéhistorieböckerna beskrivs utrymmet som skapats av och för en viss människa. Det är samma människa.

Viktigt att notera är att respondenterna inte accepterar den här diskursen rakt av. De tvingas förhålla sig till den eftersom den är så central i deras yrkesområde, det är berättelsen om deras yrkespersonlighet, men var och en av dem har även andra diskurser att förhålla sig till. Respondenterna gör både medvetet och omedvetet motstånd mot Forskardiskursen, de bearbetar den av nödvändighet för att passa in den i just sina liv, samtidigt som de anpassar sina liv efter den, det är ändå det yrke de valt.

Forskaridealets premisser

Bilden av forskaren som en passionerad person med allt fokus på sitt arbete påminner väldigt mycket om bilden av munken. En munk är passionerad, har ett kall och lever i en situation, ett kloster, som är skapat just för att utesluta "världsliga" störningsmoment. Munken behöver bara ta ansvar för sig själv och sin uppgift, han har ingen familj som är beroende av hans närvaro, mer än klostret och de andra munkarna, som ju är hans arbete. Som jag nämnt ovan i kapitlet om universitetens historia i Europa, så sprang universiteten fram ur kyrkan. Under den tidiga medeltiden var det klostren som stod för utbildning och skrivkonst (i viss mån tillsammans med furstehoven) och efterhand flyttades utbildningen till katedralskolor och sedan till universitet, men det fortsatte att vara en kyrklig institution, teologi var centralt och

naturfilosofin sprang ur ett studium av Gud genom hans verk (världen). Universitetets män var kyrkans män. Efterhand blev universiteten mer "världsliga", men det var fortfarande inte vem som helst som gick där. Det var aristokratins söner som där fick sin utbildning. Pojkar och män från överklassen som inte behövde ägna tid åt något annat än sig själva. Bacon rekommenderade att vetenskapsmän ska gifta sig sent för att slippa lägga tid på familjen. Särskilt under 1700-talet blev vetenskapsmannen en *man*, då kritiken mot att kvinnor ägnade sig åt tankeverksamhet blev mer framträdande. Universitetens folk var alltså män från den europeiska överklassen, det vill säga vita. Universiteten organiserades för vita överklassmän, anpassades efter deras livsvillkor. Under 18- och 1900-talen (och 2000-talet) stegrades kritiken av hur olika grupper uteslöts från den högre utbildningen. De formella hindren må vara borttagna, men universitetens anpassning finns kvar. Anpassning efter personer som inte behöver bry sig om någon annan än sig själv, personer som passionerat kan fokusera på sitt arbete, som inte behöver ta hand om sitt hem för att någon annan gör det åt dem. Eftersom universitetet har byggts upp för att passa den gruppen av människor, blir resultatet att man mer eller mindre måste tillhöra den gruppen av människor för att passa in. I mina respondenters beskrivningar av den ideale Professorns, ser man tydliga spår av universitetens historia. Samtidigt står inte denna diskurs oemotsagd.

Slutdiskussion

Respondenterna hade alla klart för sig hur den ideale Forskaren skall vara, men samtidigt var de inte beredda att acceptera detta rakt av. De var medvetna om idealets krav, men samtidigt fanns det annat i deras liv som de inte vill offra, som att ha vänner utanför akademien eller att vara en närvarande förälder. Respondenterna lyckades kombinera diskursen om Forskaren med andra diskurser, även om det låter motsägelsefullt eftersom Forskaren är en diskurs som vill ha en människas hela uppmärksamhet. Genom att på detta sätt ifrågasätta diskursen lyckas de förändra den, de anpassade den litet grand efter sig själva i stället för att bara anpassa sig själva efter diskursen. De olika respondenterna fick arbeta olika hårt med diskursen, eftersom en del av dem passade in bättre än andra till att börja med. Det verkade till exempel som att kvinnorna fick arbeta hårdare för att få ihop moderskapet och Forskaren än vad männen behövde arbeta för att få ihop faderskapet och Forskaren. Båda kombinationerna visar sig dock vara möjliga. Problematiken med kombinationen föräldraskap (som särskilt vid

graviditet blir väldigt kroppsligt för kvinnor) och forskning kan kopplas till Eduards teorier om kroppspolitik, där det kroppsliga blir ”fel” i en akademisk kontext.

Det är tydligt att det inom universitetsvärlden är viktigt att sprida sina resultat och sina kunskaper till andra, kanske främst till andra forskare men även till ”allmänheten”. Dock verkar det som att denna kommunikation helst ska vara envägskommunikation. Det är mycket prat om den akademiska friheten och när till exempel politiker kritiserar universiteten och försöker påverka sammansättningen av den akademiska världen som till exempel med Thamprofessurerna⁶⁸, så kämpar många inom akademien hårt för att skydda vad de ser som sin rätt att bestämma helt själva. Thamprofessursdiskussionen som den framställs av Törnqvist och Eduards tydliggör en stark åsikt inom universitetsvärlden att akademikerna själva skall få avgöra vad som är kompetens, vad som är relevant kunskap, vem som är bäst meriterad och visar även på hur starkt motståndet kan vara mot (i det fallet statspolitiskt) ifrågasättande av akademins kompetensbegrepp. Vad är kompetens? Vad är relevant kunskap? Vem bestämmer det? Är kunskapen som tas fram inom universiteten relevant för resten av samhället, om det är bara är en liten, homogen grupps kunskap som räknas som ”akademisk kunskap”? Om de som ska avgöra vilka frågor som är viktiga alla har liknande erfarenheter och liknande livssituation och medvetet och omedvetet hindrar andra från deltagande i diskussionen, hur vet man att de frågorna är viktiga för någon annan?

Vem avgör vad kompetens är och avgörs det på det sätt som det sägs avgöras? Jag har ovan visat på en normativ diskurs som på ett mycket direkt sätt påverkar hur olika människor förhåller sig till universitetsvärlden. Idén om hur en riktig forskare är och vad som förväntas av en riktig forskare, påverkar vilka människor som har möjlighet att vara forskare och i förlängningen professorer. Forskaryrket idag ställer en mängd krav på dem som vill ha yrket, men dessa krav är inte av naturen givna, utan är resultatet av universitetens och Forskarens långa historia. Utifrån Foucaults teorier om sambandet mellan kunskap och makt kan man säga att Forskaren/Professorn är en mäktig person, eftersom Forskaren/Professorn, i samarbete med andra Forskare/Professorer, bestämmer vad som är relevant kunskap och vad som inte är det och vem som skall ha tillgång till den relevanta kunskapen. Eftersom tillgången till universiteten, det vill säga kunskapen, det vill säga makten, länge varit begränsad och förbehållen en viss grupp av människor med vissa specifika levnadsförhållanden⁶⁹, har universiteten utformats efter dessa människor. Resultatet är att vi idag har universitet med en miljö anpassad efter en mycket smal kategori människor. Vem

⁶⁸ Jfr Törnqvist & Eduards

⁶⁹ Jfr t.ex. Ambjörnsson, Sörlin, Caine & Sluga, Alic

som lyckas eller misslyckas inom universitetsvärlden har inte enbart med intelligens och talang för forskning (egenskaper nog så svåra att definiera) att göra, utan beror på en mängd andra saker som dock universitetet inte vill låtsas om. Genom att ständigt framhålla att universitetet är en meritokrati där enbart personens kompetens avgör vem som får stanna och vem som får gå, döljer man effektivt att de premisser som avgörandena fattas på är beroende av en hel mängd faktorer utanför ämneskompetensen (jfr Eduards om att lägga skulden på den diskriminerade). För att lyckas inom akademien krävs till exempel att du har en familj som accepterar att du har ett mycket krävande arbete och en osäker anställningssituation. En sådan situation verkar anpassad efter någon med en stabil ekonomi från annat håll än lönen, till exempel en välbärgad familj, och som dessutom helst kan ha någon annan som tar huvudansvaret för hushållet (hämta och lämna på dagis, städa, laga mat, handla, tvätta, planera, komma ihåg mormors födelsedag, allt sådant som ingår i de flesta liv och som tar tid), till exempel hemmafru/man eller tjänstefolk.

Vägen till att bli professor är helt enkelt olika lång för olika personer. Eftersom de flesta professorer är män, kan en ung man ganska lätt identifiera sig med professorsrollen och kan fokusera på sina studier, medan en ung kvinna först måste komma över sig själv och inse att även hon kan bli en professor, vilket tar en hel del energi, varefter hon kan börja fokusera på studierna. Hon måste även övervinna de fördomar hon möter från andra människor som ser professorn som en man. De hinder som den unga kvinnan måste överkomma är alltså både av inre och yttre karaktär. En kvinna som vuxit upp med en kvinnlig professor i sin nära omgivning kommer antagligen inte att behöva övervinna något större inre hinder, eftersom det för henne är naturligt att kvinnor är professorer, men hon måste ändå övervinna de fördomar som lärare, kamrater och andra människor hon möter har om vem som kan bli professor. Denna kamp mot diskurser om vem som kan och inte kan bli professor tar energi, vilket gör att en person som inte passar in i mallen måste lägga energi inte bara på att studera, utan även på att bevisa för sig själv och andra att hen är en möjlig kandidat.⁷⁰

Genom diskursen om den Riktiga Professorn tas vissa personer på allvar medan andra avfärdas, vissa vågar ta plats på ett självklart sätt medan andra håller tyst eftersom de inte tror sig vara goda nog för akademien. Vissa människor måste arbeta hårt med att övervinna hindrande diskurser inom både sig själva och andra, medan andra från början passar in i diskursen och inte behöver lägga någon energi alls på att bevisa sin rätt till utrymme inom universitetet. Vägen till professuren är olika lång för olika människor.

⁷⁰ Jfr Eduards, om att tvingas övervinna kroppen.

Förslag till vidare forskning

Först och främst måste jag nämna här att det behövs studier av förstahandskällor om hur universitetens utveckling sett ut och analyser av hur detta påverkar dagens universitet. Det som presenteras ovan är inte tillräckligt för att man ska kunna dra några definitiva slutsatser, men indikerar att en förklaring till universitetens rigida strukturer kan ha djupare rötter än vad som vanligen tas upp i debatten, vilket skulle kunna förklara de enorma svårigheterna med att få till stånd en förändring. Det finns idag en hel del texter som behandlar hur det sett ut på universiteten från det att kvinnor fick tillträde dit, men desto färre som behandlar hur situationen var innan kvinnorna kom. Att blunda för könsstrukturer inom en grupp bara för att den är i princip enkönad är fatalt.

Vidare är det inte bara kön som påverkar vem som passar in vid universiteten. Den idéhistoriska genomgången tidigare visar att det inte är vilka män som helst som deltagit i skapandet av universiteten. Flera av respondenterna nämnde också att deras vänner och släktingar utanför akademien kunde ha svårt att förstå vad som egentligen pågår på universitetet. Det finns en spricka, både önskad och oönskad, mellan akademien och "resten av världen". Sveriges Förenade Studentkårer arbetar sedan flera år för att bredda rekryteringen till universiteten och även för att se till att de som börjar studera känner sig välkomna⁷¹. En fråga som följt mig genom hela arbetet med uppsatsen är vilken roll grund- och gymnasieskolan spelar, och bemötande ännu tidigare i barnets liv. Jag minns att mina föräldrar alltid stöttade mig i mina studier, men minns även att alla lärare inte varit lika bra på att se en liten tjej med fallenhet för teoretiska studier. Vad hade hänt om mina föräldrar inte uppmuntrat mitt läsande? Vad händer med de barn vars föräldrar av olika anledningar inte kan hjälpa dem med läxorna och vars lärare av olika anledningar inte kan se och uppmuntra dem? Hur stor roll spelar mellanstadieelevens agerande för vem som kommer in på universitetet? Börjar utsorteringen egentligen långt före universitetet? Kan en potentiell professor tappa orken redan i lågstadiet, inte baserat på förmåga, utan på lärares fördomar om vem som antas vara passande utifrån diskursen om den Riktiga Professorn? Hur ser förhållandena ut mellan lärarhögskola, genusvetenskap och för-, grund- och gymnasieskola?

⁷¹ SFS, *Mångfald i akademien*; <http://www.sfs.se/sv/mangfald>

Litteratur

Alic, Margaret; *Arvet efter Hypatia. Historien om kvinnliga forskare från Antiken till det sena artonhundratalet*; Alfabeta Bokförlag; 1989

Ambjörnsson, Ronny; *Människors undran. Europas idéhistoria. Antiken*; Bokförlaget Natur och Kultur; Stockholm; 2004(1997)

Ambjörnsson, Ronny; *Tänkens pilgrimer. Europas idéhistoria. Medeltiden*; Bokförlaget Natur och Kultur; Stockholm; 2002,2005

Butler, Judith; *Undoing Gender*; Routledge; New York and London; 2004

Börjesson, Agnes & Meyer, Petra; *Utbildningskultur och kön. En rapport från studenternas vardag*; Pu-rapport nr 1997:2; Stockholms universitet; 1997

Caine, Barbara & Sluga, Glenda; *Europas historia 1780-1920. Ett genusperspektiv*; Bokförlaget Natur och Kultur; Stockholm; 2003(2000)

Davies, Karen & Esseveld, Johanna; *Kvalitativ kvinnoforskning*; Arbetslivscentrum; Stockholm; 1989

Eduards, Maud; *Kroppspolitik. Om Moder Svea och andra kvinnor*; Bokförlaget Atlas; Stockholm; 2007

Foucault, Michel; *Diskursens ordning*; Brutus Östlings Bokförlag Symposium; Stockholm; 1993

Foucault, Michel; *Sexualitetens historia. Band 1. Viljan att veta*; Bokförlaget Daidalos AB; Göteborg; 2002(1976)

Foucault, Michel; *Vansinnets historia under den klassiska epoken*; Arkiv moderna klassiker; Lund; 1992(1983, första svenska upplagan Bonniers 1973)

Foucault, Michel; *Övervakning och straff*; Arkiv förlag; Lund; 2003(1987)

Grenz; Sabine; *Intersections of Sex and Power in Research on Prostitution: A Female Researcher Interviewing Male Heterosexual Clients* ur *Signs: Journal of Women in Culture and Society* vol 30, no.4; University of Chicago; 2005

Göransson, Anita (red.); *Maktens kön*; Bokförlaget Nya Doxa; Nora; 2006

Hirdman, Yvonne; *Genus – om det stabila föränderliga former*; Liber AB; Malmö; 2001(2003)

Kvale, Steinar; *Den kvalitativa forskningsintervjun*; Studentlitteratur; Lund; 1997

Markusson Winkvist, Hanna; *Som isolerade öar. De lagerkransade kvinnorna och akademien under 1900-talets första hälft*; Brutus Östlings bokförlag Symposion; Stockholm; 2003

Mills, Sara; *Discourse*; Routledge; London and New York; 2004(1997)

SCB; [Registrerade studenter efter läsår och kön 1977/78–2008/09](http://www.scb.se/Pages/ProductTables_74416.aspx); http://www.scb.se/Pages/ProductTables_74416.aspx; hämtad 2009-10-28

SCB; *Universitet och högskolor. Personal vid universitet och högskolor 2008*; http://www.scb.se/Statistik/UF/UF0202/2009A01c/UF0202_2009A01c_SM_UF23SM0901.pdf; hämtad 2009-10-28

SFS; <http://www.sfs.se/sv/mangfald>; hämtad 2009-11-30

Sörlin, Sverker; *Världens ordning. Europas idéhistoria. 1492-1918*; Bokförlaget Natur och Kultur; Stockholm; 2004

Törnqvist, Maria; *Könspolitik på gränsen. Debatten om varannan damernas och Thamprofessorerna*; Arkiv förlag; Lund; 2006

Wahl, Anna & Holgersson, Charlotte & Höök, Pia & Linghag, Sophie; *Det ordnar sig. Teorier om organisation och kön*; Studentlitteratur; Lund; 2001

Wennerås, Christine & Wold, Agnes; *Nepotism and sexism in peer-review*; Nature, vol. 387, 22 maj 1997

Wollstonecraft, Mary; *Till försvar för kvinnans rättigheter*; Ordfront förlag; Stockholm; 2003(1993)